

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ»

ΟΙ «ΑΛΟΓΑΔΕΣ» ΤΗΣ ΛΕΣΒΟΥ:
ΑΝΔΡΙΣΜΟΣ, ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΠΙΤΕΛΕΣΗ

Μεταπτυχιακή Εργασία

Αφροδίτη-Μαρία Τσιδήμη

Επιβλέπων καθηγητής: Παναγιώτης Πανόπουλος

Μυτιλήνη, Σεπτέμβριος 2019

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Αυτή η μεταπτυχιακή εργασία εκπονήθηκε στα πλαίσια του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Κοινωνική και Ιστορική Ανθρωπολογία» του Τμήματος της Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου. Κεντρικό της θέμα είναι το ιδιαίτερο ενδιαφέρον, κυρίως, των Λέσβιων ανδρών, για τα άλογα και η συνολική τους δράση με αυτά τα ζώα.

Πρώτα απ' όλα, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου, τον κύριο Παναγιώτη Πανόπουλο, για την άψογη συνεργασία μας καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της εργασίας. Ήταν πάντα πρόθυμος να με καθοδηγήσει και να μου εξηγήσει, ό,τι απορία είχα, προκειμένου να έχουμε ένα καλύτερο αποτέλεσμα.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένεια του Ιωάννη Λίνα, που κατοικεί στο νησί, για τις πολυάριθμες συζητήσεις, που κάναμε για όλα τα ζητήματα, τα οποία αναλύω στην εργασία, αλλά και για το μέρος του φωτογραφικού υλικού από το προσωπικό τους αρχείο, το οποίο μου επέτρεψαν να χρησιμοποιήσω στην εργασία. Ο ίδιος ο Ι. Λίνας συγκαταλέγεται μεταξύ των «παλιών αλογάδων» και μάλιστα, στο ενεργητικό του περιλαμβάνονται πολλές βραβεύσεις από τη συνολική δράση του.

Ακόμα, οφείλω να ευχαριστήσω τους φίλους και τους γνωστούς μου, που με έφεραν σε επαφή με άτομα, που ασχολούνται με τα άλογα, για να αντλήσω πληροφορίες για την εργασία μου. Και τέλος, ευχαριστώ, φυσικά, τους ίδιους τους ανθρώπους, οι οποίοι δέχτηκαν να μου δώσουν συνεντεύξεις και να με βοηθήσουν στην έρευνα μου.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία επικεντρώνεται στην ιδιαίτερη τοπική ενασχόληση πολλών κατοίκων, και κυρίως των ανδρών, του νησιού της Λέσβου με τα άλογα. Για να κάνω πιο σαφή το τίτλο της εργασίας θα αναλύσω συνοπτικά τους όρους, που τον συνθέτουν. Μιλάω για «ανδρισμό», καθώς ο όρος των «αλογάδων» προσδίδεται στους άνδρες, των οποίων η ενασχόληση είναι τα άλογα, και είναι εκείνοι, οι οποίοι καταπιάνονται με όλες τις πτυχές του συγκεκριμένου χόμπι. Επίσης, αναφέρομαι στον «ανταγωνισμό», διότι κυριαρχεί στις μεταξύ τους σχέσεις, εφόσον έχει και τη μορφή αθλήματος. Ενώ, τέλος, ο όρος της «επιτέλεσης» βοηθά στην κατανόηση της ευρύτερης δράσης αυτών των ανθρώπων στην πράξη. Μάλιστα, ιδιαίτερο ρόλο στη διατήρηση, στον εμπλουτισμό και στη γενικότερη εξέλιξη της εν λόγω ασχολίας διαδραματίζουν οι τοπικοί πολιτιστικοί και ιππικοί σύλλογοι.

Ο σκοπός της εργασίας μου είναι διπλός. Αφενός, να αναδείξω τη συνολική δράση των «αλογάδων» στο νησί και αφετέρου, να αναλύσω τις αλλαγές, που έχουν επέλθει σε αυτή την ασχολία μεταξύ των δύο τελευταίων δεκαετιών του προηγούμενου αιώνα έως και σήμερα. Για αυτόν το διπλό σκοπό θα βασιστώ σε πληροφορίες ατόμων, από τα οποία πήρα συνέντευξη, και σε βιντεοσκοπημένο και φωτογραφικό υλικό τόσο από τα προσωπικά αρχεία τους, όσο και του ευρύτερου αναρτημένου υλικού των δράσεων των «αλογάδων» στο διαδίκτυο.

ABSTRACT

This paper focuses on many natives' specific local hobby with horses on the island of Lesbos, which is mainly male hobby. I will analyze the title's terms in order to make clearer paper's title. I am talking about "manhood", because the term "alogades" is given to men, who deal with horses, and especially they deal with all aspects of that hobby in comparison with women. I am referring to "antagonism", as it dominates in their relationships, since it has sport's form, as well. And the term of "performance" helps to be understandable their broader activity in practice. In fact, local cultural and equestrian clubs play a special role as far as preservation, enrichment and overall development of this local hobby.

My paper's purpose is double. On the one hand, I will make known their overall activities, and on the other hand, I will analyze the changes, which have taken place in that hobby between two last decades of previous century to the present. So, I will rely on individuals' information, who I interviewed, and on videos and photographs of those people and in general, videos and photographs that there are in internet with "alogades" various activities.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ:

Πρόλογος .....σελ. 2	σελ. 2
Περίληψη .....σελ. 3	σελ. 3
Abstract .....σελ. 4	σελ. 4
Εισαγωγή .....σελ. 6-9	σελ. 6-9
Μεθοδολογία και δομή της εργασίας.....σελ. 6-8	σελ. 6-8
Γενικά στοιχεία επί του θέματος.....σελ. 8-9	σελ. 8-9
Κεφάλαιο 1: Η συναισθηματική και η «εμπορική» σχέση μεταξύ ανθρώπων και ζώων .....σελ. 10-18	σελ. 10-18
1.1 Η σχέση των «αλογάδων με τα ζώα.....σελ. 10-13	σελ. 10-13
1.2 Ο τρόπος επιλογής και «αγοροπωλησίας» ενός αλόγου.....σελ. 13-18	σελ. 13-18
Κεφάλαιο 2: Η διαφοροποίηση «αλογάδων» και «αμαζόνων» .....σελ. 19-27	σελ. 19-27
2.1 Οι λόγοι ενασχόλησης των ανδρών με τα άλογα.....σελ. 19-23	σελ. 19-23
2.2 Η δράση των «αμαζόνων».....σελ. 23-27	σελ. 23-27
Κεφάλαιο 3: Ο ανταγωνισμός των «αλογάδων» .....σελ. 28-34	σελ. 28-34
3.1 Οι λόγοι ύπαρξης ανταγωνισμού.....σελ. 28-31	σελ. 28-31
3.2 Η ταυτότητα του «αλογά».....σελ. 31-34	σελ. 31-34
Κεφάλαιο 4: Η επιτέλεση της τοπικής ταυτότητας του «αλογά» .....σελ. 35-42	σελ. 35-42
4.1 Η δράση του «αλογά».....σελ. 35-39	σελ. 35-39
4.2 Η προετοιμασία και ο στολισμός του αλόγου.....σελ. 39-42	σελ. 39-42
Κεφάλαιο 5: Οι δράσεις των «αλογάδων» .....σελ. 43-49	σελ. 43-49
5.1 Η προσωπική ιστορία μίας οικογένειας «αλογάδων».....σελ. 43-46	σελ. 43-46
5.2 Οι συλλογικές δράσεις για τη διατήρηση αυτής της ενασχόλησης.....σελ. 46-49	σελ. 46-49
Επίλογος: Οι εξελίξεις της ενασχόλησης με τα άλογα .....σελ. 50-53	σελ. 50-53
Παραρτήματα .....σελ. 54-59	σελ. 54-59
Βιβλιογραφικές αναφορές .....σελ. 60-63	σελ. 60-63

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Μεθοδολογία και δομή της εργασίας.

Η έρευνα μου διεξήχθη στο νησί της Λέσβου, όπου η ενασχόληση με τα άλογα, και ειδικά η δημόσια δράση με αυτά, αποτελεί μία χαρακτηριστική ασχολία πολλών κατοίκων του. Πήρα συνεντεύξεις από ανθρώπους, οι οποίοι είναι κάτοικοι της πόλης της Μυτιλήνης, αλλά και από ανθρώπους, που ζουν σε διάφορα χωριά του νησιού. Αυτά τα άτομα ήταν αρσενικού και θηλυκού γένους, διαφόρων ηλικιακών ομάδων και με δημόσια ή ιδιωτική, λόγω επιλογής τους, δράση. Η διάρκεια του κύριου ερευνητικού μέρους αυτής της εργασίας και αναφέρομαι στην περίοδο, όπου εφάρμοσα επιτόπια συμμετοχική έρευνα, ήταν μεταξύ των τελών του Μαΐου με αρχές του Αυγούστου του 2019. Την πραγματοποίησα αυτήν την περίοδο, διότι είκοσι οχτώ Μαΐου ήταν το Πάσχα, η οποία γιορτή σήμανε το ξεκίνημα της καλοκαιρινής περιόδου και άρα, την κύρια περίοδο των δράσεων των «αλογάδων, οι οποίες είναι συνδεδεμένες με τη διεξαγωγή των διαφόρων θρησκευτικών πανηγυριών από τα παλιά χρόνια. Βέβαια, διάφορα πανηγύρια συνεχίζονται να διεξάγονται μέχρι και τις είκοσι έξι Οκτωβρίου κάθε χρόνο, δηλαδή μέχρι τη γιορτή του αγίου Δημητρίου, ενώ πολλοί από τους τοπικούς συλλόγους έχουν ήδη οργανώσει διάφορες συλλογικές δράσεις, όπως πεζοπορίες με τα άλογα, επιμορφωτικά σεμινάρια, κ.ά.

Σημαντικά είναι και τα παραρτήματα της παρούσας εργασίας, καθώς παραθέτω κάποια χαρακτηριστικά στοιχεία, τα οποία αναλύω εντός της εργασίας. Κάποιες από τις εικόνες στους πίνακες των παραρτημάτων προέρχονται από το προσωπικό αρχείο μίας οικογένειας ντόπιων κατοίκων, που με βοήθησε στην εύρεση σημαντικών πληροφοριών για την έρευνα μου, και κάποιες άλλες από αναρτημένο φωτογραφικό υλικό διαφόρων πολιτιστικών και ιππικών συλλόγων του νησιού, που αναρτούν στα προφίλ τους σε μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Με βάση όλα αυτά τα δεδομένα αποφάσισα να αναλύσω σε πέντε κεφάλαια τα παρακάτω ζητήματα για το θέμα, που εξετάζω.

Στο πρώτο κεφάλαιο, αρχικά, πραγματεύομαι την ευρύτερη σχέση των «αλογάδων» με τα ζώα και όχι μόνο τη σχέση με τα άλογα τους. Ενώ, στη συνέχεια, επικεντρώνομαι στα κριτήρια επιλογής, βάσει των οποίων ένας «αλογάς» θα επιλέξει, τη ράτσα του αλόγου, το φύλο του, το χρώμα του, αλλά και τον σκοπό, για τον οποίο το θέλει.

Όσον αφορά το δεύτερο κεφάλαιο εξετάζω στους λόγους, που ωθούν έναν άνθρωπο να γίνει «αλογάς». Συνήθως, είναι είτε λόγω οικογενειακής παράδοσης, είτε λόγω προσωπικού ενδιαφέροντος για το συγκεκριμένο χόμπι, όπως προανέφερα. Όμως, αναλύω και τους λόγους, για τους οποίους αποφασίζουν να ασχοληθούν και οι γυναίκες με αυτό το χόμπι, οι οποίοι είναι πανομοιότυποι με των ανδρών, αλλά και τη στάση και την άποψη των ανδρών απέναντι σε εκείνες, διότι αποφασίζουν να ασχοληθούν με μία κατά κύριο λόγο ανδρική ασχολία.

Στο τρίτο κεφάλαιο στέκομαι στους λόγους, για τους οποίους αναπτύσσεται ο ανταγωνισμός μεταξύ των «αλογάδων» και στο γιατί είναι εντονότερη ανάμεσα στους άνδρες. Επίσης, δίνω έμφαση και στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, που συνθέτουν την ταυτότητα του «αλογά» και επιχειρώ να την ορίσω, βάσει των στοιχείων της έρευνας μου.

Στο τέταρτο κεφάλαιο περιγράφω την προετοιμασία κάθε «αλογά», πριν την παρεύρεση ή τη συμμετοχή του σε μία εκδήλωση, την συνολική του εμφάνιση και δράση στον τόπο, αλλά και τις συνήθειες, που έπονται από την επιτέλεση της ταυτότητας του. Για παράδειγμα, μία συνήθεια, η οποία χαρακτηρίζεται ως «μαγκιά» για έναν «αλογά», είναι να τολμά να χορέψει τον «χορό των αλόγων» είτε στο άκουσμα του ρυθμού Κιόρογλου, είτε ακούγοντας οποιαδήποτε ζεϊμπέκικο ειδικά πάνω στο άλογο του στα διάφορα γλέντια τους. Επιπλέον, αναλύω και τον απαραίτητο εξοπλισμό ενός αλόγου ανάλογα με την εκδήλωση, που συμμετέχει, αλλά και τα επιπρόσθετα στολίδια, που χρησιμοποιούν οι ντόπιοι πάνω σε αυτόν βάσει των παραδόσεων τους.

Τέλος, στο πέμπτο κεφάλαιο παραθέτω μία αληθινή ιστορία ενός «αλογά» για ένα περιστατικό, που αποδεικνύει τη σύνδεση αυτών των ανθρώπων με τη θρησκεία και γενικά, τις παραδόσεις τους. Όπως, επίσης, παραθέτω και στοιχεία των δράσεων των διαφόρων πολιτιστικών και ιππικών συλλόγων του νησιού, που συμβάλλουν σε ένα ευρύτερο επίπεδο στη διατήρηση των τοπικών παραδόσεων.

Παρόλο, που είναι μία ιδιαίτερη τοπική ενασχόληση, οφείλω να πω, ότι μέχρι και την ενηλικίωση μου αγνοούσα, αν και κατάγομαι από το νησί. Αφορμή για να ασχοληθώ με το θέμα, αλλά και βασική αιτία παρατήρησης όλων αυτών των δράσεων στάθηκαν κάποια πολύ οικεία μου πλέον πρόσωπα, τα οποία γνώρισα τα τελευταία έξι χρόνια και ασχολούνται με τα άλογα εδώ και πολλά χρόνια. Κατά αυτόν τον τρόπο, άρχισα να παρακολουθώ διάφορες δράσεις των «αλογάδων» και μπορώ να πω, ότι μέσα σε αυτά τα χρόνια σημειώθηκαν, γενικότερα, σημαντικές αλλαγές τόσο στο

είδος των εκδηλώσεων, που διεξάγονται, όσο και στους κανονισμούς και στα κριτήρια, όπου στηρίζονται οι επιτροπές των συλλόγων, οι οποίες ορίζονται σε κάθε εκδήλωση, ώστε να αναδεικνύουν τους καλύτερους συμμετέχοντες.

Προσπάθησα να αγγίξω όλες τις πτυχές της συγκεκριμένης ενασχόλησης, διότι είναι ένα κομμάτι της τοπικής παράδοσης, το οποίο είχε πολύ διαφορετικό χαρακτήρα, αλλά η πάροδος του χρόνου έφερε και πολλές μεταβολές για αυτήν. Το σίγουρο είναι, ότι πολλοί άνθρωποι, μέχρι και σήμερα, τρέφουν ένα έντονο ενδιαφέρον και μεράκι για την ενασχόληση με τα άλογα, γεγονός, που συμβάλλει στη διατήρηση της.

Γενικά στοιχεία επί του θέματος.

Η αγάπη των Λέσβιων για τα άλογα και το έντονο ενδιαφέρον τους για να αποκτήσουν μία ενεργή δράση με εκείνα, δεν είναι παράλογοι, αν αναλογιστεί κανείς τρεις βασικούς παράγοντες. Πρώτον, η Λέσβος διαθέτει ένα μεγάλο αριθμό ελαιώνων, το όργανο των οποίων μέχρι και το μεγαλύτερο μέρος του προηγούμενου αιώνα γινόταν με άροτρο, που έσερναν άλογα, άρα η κατοχή ενός ή και περισσότερων αλόγων ήταν απαραίτητη για τους ανθρώπους, που είχαν κτήματα με ελιές. Δεύτερον, για επίσης μεγάλο μέρος του εικοστού αιώνα, το κύριο μεταφορικό μέσο πολλών ανθρώπων, αλλά και ο κύριος τρόπος μεταφοράς φορτίων τους για διάφορες δουλειές ήταν τα άλογα, τα γαϊδούρια και τα μουλάρια. Και τρίτον, τα άλογα εδώ και αιώνες αποτελούν αναπόσπαστο μέρος των διαφόρων πανηγυριών, που διεξάγονται στα χωριά του νησιού προς τιμή διαφόρων αγίων, καθώς πραγματοποιούνται ιππικοί αγώνες, αλλά και διαγωνισμοί ομορφιάς τους.

Κατά συνέπεια, πολλοί ντόπιοι αποφάσιζαν να ασχοληθούν με τα άλογα είτε λόγω παιδικών βιωμάτων, επειδή μάθαιναν να ιππεύουν το ζώο, που είχαν οι γονείς τους, το οποίο μπορεί να ήταν άλογο, γαϊδούρι ή μουλάρι, είτε λόγω προσωπικού ενδιαφέροντος, που τους γεννιόταν από τη θέαση των δράσεων των «αλογάδων» στα διάφορα πανηγύρια. Έτσι, σε ενήλικη ηλικία αποφάσιζαν να αποκτήσουν δικό τους άλογο, το οποίο θα εκπαίδευαν μόνοι τους, και αν ο στόχος τους ήταν οι ιπποδρομίες, θα φρόντιζαν και να το προπονήσουν. Στις μέρες μας, αρκετοί κάτοικοι του νησιού συνεχίζουν την ενασχόληση με τα άλογα ως συνέχεια της οικογενειακής παράδοσης τους, αλλά ο αριθμός των «αλογάδων» αυξάνεται, διότι παρατηρείται μία στροφή του ενδιαφέροντος των ανθρώπων στις παραδόσεις. Μάλιστα, ακόμα και οι άνθρωποι,

που δεν έχουν ιδιαίτερες γνώσεις και πολλή εμπειρία σχετικά με τα άλογα, μπορούν τόσο να παρακολουθούν τα διάφορα σεμινάρια, που γίνονται με πρωτοβουλία διαφόρων ιππικών συλλόγων και να ζητούν συμβουλές ως προς τη φροντίδα και την εκπαίδευση του αλόγου τους, όσο και να αγοράζουν κάποιο εκπαιδευμένο άλογο, αν έχουν μία οικονομική άνεση.

Η ύπαρξη των γυναικών και ειδικά, η αύξηση τους μεταξύ των ανδρών «αλογάδων» είναι ένα ακόμα καίριο ζήτημα. Εκείνες τις συνοδεύει ο χαρακτηρισμός «αμαζόνες». Όμως, για διάφορους λόγους δεν έχουν καταφέρει να φθάσουν σε ένα συγκρίσιμο και πόσο μάλλον ανταγωνιστικό επίπεδο με τους άνδρες. Ο κύριος ανταγωνισμός υφίσταται μεταξύ των ανδρών, οι οποίοι ασχολούνται με όλες τις πτυχές του συγκεκριμένου χόμπι. Για αυτόν το λόγο, οι άνδρες αποκαλούνται «αλογάδες» και οι γυναίκες «αμαζόνες».

Ο προσδιορισμός του «αλογά» φανερώνει την τοπική ταυτότητα όλων εκείνων των ανθρώπων με τη γενικότερη δράση τους, που περικλείει την φροντίδα και την εκπαίδευση των αλόγων τους, τη συμμετοχή τους στις διάφορες εκδηλώσεις και τη σύναψη σχέσεων φιλίας ή απλώς αλληλεγγύης με τους υπόλοιπους «αλογάδες». Βέβαια, ο χρόνος και ο χώρος, που επιτελούν αυτήν την ταυτότητα, είναι ιδιαίτεροι για εκείνους τόσο από την πλευρά των ανδρών, όσο και από την πλευρά των γυναικών. Όμως, παρατηρείται, πως οι γυναίκες υποβοηθούνται πάντα από ανδρική βοήθεια και ακόμα και οι πιο επιδέξιες δεν επιδιώκουν να ασχοληθούν με όλες τις πτυχές του συγκεκριμένου χόμπι-αθλήματος, όπως είναι οι ιπποδρομίες, κ.ά.

Ωστόσο, ενδιαφέρουσες είναι και οι μεταβολές, που επήλθαν ως προς την επιτέλεση αυτής της τοπικής ταυτότητας λόγω ευρύτερων κοινωνικών αλλαγών στον κόσμο. Η προσπάθεια καθορισμού συγκεκριμένων κανόνων και κριτηρίων για τη διεξαγωγή των διαφόρων εκδηλώσεων των «αλογάδων» από τις επιτροπές των συλλόγων, η εμπορευματοποίηση αυτών των δράσεων, η «ανεξαρτητοποίηση» κάποιων δράσεων τους από τα θρησκευτικά δρώμενα και γενικά ο εκμοντερνισμός του τρόπου ζωής των ανθρώπων άλλαξαν κατά κόρον την γενική εικόνα αυτής της ενασχόλησης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ Η «ΕΜΠΟΡΙΚΗ» ΣΧΕΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΚΑΙ ΖΩΩΝ.

1.1 Η σχέση των «αλογάδων» με τα ζώα.

Οι «αλογάδες» της Λέσβου ανήκουν σε διάφορες κοινωνικές τάξεις, αλλά έχουν ως κοινό τους γνώρισμα την αγάπη τους για τα ζώα. Κάποιοι από εκείνους είναι γενικά φιλόζωοι, ενώ κάποιοι έχουν μία πιο «επαγγελματική» σχέση με τα ζώα, καθώς είναι κτηνοτρόφοι.

Διάφοροι φιλόσοφοι εκφράζουν απόψεις περί των ζώων, όσον αφορά το αν έχουν συναισθήματα, όπως αγάπη, φόβο, ικανοποίηση, κ.ά., ή ακόμα και σκέψη, όπως οι άνθρωποι, ή και συνδυασμό συναισθημάτων και σκέψης. Όλες αυτές οι απόψεις αποσκοπούν στην διερεύνηση της ύπαρξης ή μη ύπαρξης της επικοινωνίας μεταξύ ανθρώπων και ζώων. Αξίζει να αναφερθεί, πως οι εξελικτικοί βιολόγοι και πολλοί άλλοι επιστήμονες αντιμετώπισαν την απόδοση νοητικών καταστάσεων ως «ανθρωπομορφισμό» και γι' αυτό πίστευαν, ότι δεν έχει θέση στο χώρο της σοβαρής επιστήμης.

Όλες αυτές οι πνευματικές και συναισθηματικές ιδιότητες των ζώων, που προσδίδουν οι διάφοροι φιλόσοφοι, αποτελούν ένα ευρύ πεδίο σκέψης και έρευνας τόσο των ίδιων, όσο και των επιστημόνων. Δεν σημαίνει, πως αυτές οι απόψεις διακατέχονται από ορθολογικότητα, αλλά αξίζει να διερευνώνται μέσα από την πρακτική καθημερινότητα της αλληλόδρασης των ανθρώπων με τα οικόσιτα ζώα τους, αλλά και τη γενικότερη στάση και συμπεριφορά των ανθρώπων απέναντι και στα ζώα βοσκής και στα ζώα της άγριας φύσης. (Jamieson D., 2002, pg. 52-65)

Συνομιλώντας με διάφορους «αλογάδες», είδα, ότι πιστεύουν όντως, πως τα ζώα έχουν σίγουρα συναισθήματα και όταν κάποιος τα φροντίζει πραγματικά, αυτά του το ανταποδίδουν, όπως και το αντίστοιχο συμβαίνει, όταν κάποιος τα κακομεταχειρίζεται. Όμως, υπάρχουν και άνθρωποι, οι οποίοι αποκτούν ζώα, τα οποία δεν τα επιμελούνται, όπως πρέπει.

Ο καθένας από τους πληροφορητές μου έχει ιδιαίτερη σχέση με τα ζώα. Κάποιοι ασχολούνται μόνο με τη φροντίδα του αλόγου ή των αλόγων τους. Κάποιοι

είναι κυνηγοί¹ και για χάρη του χόμπι τους διατηρούν συνήθως περισσότερους από ένα σκύλο ο καθένας τους. Επίσης, κάποιοι έχουν την οικονομική άνεση εκτός από το άλογο τους να έχουν και άλλα οικόσιτα ζώα διαφόρων ειδών (π.χ. σκύλο, γάτα, κλπ.). Όμως, φαίνεται, πως όλοι αγαπούν πραγματικά τα ζώα και τα θέλουν στη ζωή τους, ενώ καθένας από αυτούς πιστεύει, πως έχει αναπτύξει έναν κώδικα επικοινωνίας με τα ζώα του, που του επιτρέπει να ξέρει ανά πάσα στιγμή, αν είναι καλά, τι χρειάζονται, ακόμα και να καταλαβαίνει, όταν τα ζώα του ενστερνίζονται τα συναισθήματα του, όπως τη θλίψη του, κλπ.

Οι άνθρωποι, που ασχολούνται με την κτηνοτροφία, φαίνεται, πως θεωρούν σημαντικότερα τα ζώα βοσκής για να τα έχουν στην κατοχή τους (π.χ. κατσίκια, πρόβατα, κ.ά.). Τα φροντίζουν μέχρι να φτάσουν την ηλικία, που πρέπει, και τότε είναι σε θέση να τα θανατώσουν για να εκπληρώσουν το σκοπό τους. Ένα παράδειγμα για αυτήν την πραγματικότητα είναι η ανάλυση, που έκανε ο Richard Benson στον αδερφό του, όταν ήταν έτοιμος να θανατώσει το γουρούνι του. Ο αδερφός του είπε: «Έτσι, είναι – αν κάποιος επρόκειτο να μην τα τρώει², δεν θα τα έπαιρνε ποτέ να τα φροντίσει». (Oma K., 2010, pg 181) Παρουσιάζεται μία «ασύμμετρη» σχέση ανθρώπων-ζώων, όπου τα ζώα φαίνονται κατώτερα, πιο αδύναμα μπροστά στις ανθρώπινες ικανότητες. (ό.π., 2010, pg. 177-181)

Σε αυτό το σημείο θα αναφερθώ στο έργο του Δημήτρη Θεοδοσόπουλου, διότι εντοπίζω αναλογίες της σχέσης των ανθρώπων με τα ζώα στη Ζάκυνθο με την αντίστοιχη σχέση των ανθρώπων με τα ζώα στη Λέσβο. Το έργο του Θεοδοσόπουλου πραγματεύεται την καθιέρωση της προστασίας των χελωνών στις παραλίες του χωριού Βασιλικού στη Ζάκυνθο και τις συνέπειες του ερχομού των περιβαλλοντολόγων για αυτόν τον σκοπό, καθώς αναπτύχθηκε μία διαμάχη μεταξύ εκείνων και των ντόπιων. Η εν λόγω διαμάχη μου θυμίζει κατά ένα βαθμό τη σχέση των ιδιοκτητών ζώων στο νησί και των φιλόζωων. Ναι μεν επικροτείται η δουλειά των φιλόζωων, γιατί υπάρχουν κατά καιρούς κάποια πολύ άσχημα περιστατικά, αλλά από την άλλη ορισμένες φορές οι ιδιοκτήτες ζώων πιστεύουν, ότι οι φιλόζωοι υπερβαίνουν τα όρια με τον έλεγχο, που ασκούν επάνω τους.

Στα πλαίσια της έρευνας του Θεοδοσόπουλου, ο ερχομός των περιβαλλοντολόγων στη Ζάκυνθο τη δεκαετία του '90 επέφερε μία διαμάχη μεταξύ

---

¹ Πολλοί από τους «αλογάδες» άνδρες ασχολούνται με το κυνήγι. Εξάλλου και μέσα από την έρευνα του Δ. Θεοδοσόπουλου φαίνεται, πως το κυνήγι θεωρείται μία ακόμα ανδρική ασχολία.

² Εννοώντας τα ζώα, που έκτρεφε.

αυτών και των ντόπιων, διότι τους ανέτρεψαν τα δεδομένα της περιοχής τους. Οι περιβαλλοντολόγοι πάλεψαν, ώστε οι τρεις παραλίες του χωριού³, που τις εκμεταλλεύονταν κατά την τουριστική περίοδο, να μην είναι διαθέσιμες στο ευρύ κοινό για την προστασία των χελωνών. Πίστευαν, ότι όπου ο άνθρωπος βάζει το χέρι του, επέρχεται καταστροφή. Όμως, την τουριστική περίοδο μεταξύ Απριλίου και Οκτωβρίου η κύρια ασχολία των ντόπιων είναι ο τουρισμός, ενώ το χειμώνα οι περισσότεροι ασχολούνται είτε με τη γεωργία, είτε με την κτηνοτροφία. (Theodossopoulos D., 2003, pg. 15-29)

Στο νησί της Λέσβου δε συμβαίνει κάτι τόσο τεταμένο. Όμως, ειδικά στις μέρες μας, που η ευαισθητοποίηση προς τα ζώα αυξάνεται και ο ποινικός κώδικας εμπλουτίζεται για να εξαλειφθούν τα αδικήματα προς τα ζώα, αυξάνεται και η καχυποψία και ο ανθρώπινος έλεγχος προς την ιδιοκτησία του άλλου. Έτσι, είναι συχνές οι καταγγελίες προς ανθρώπους με ζώα για υποψίες κακής διαβίωσης των ζώων τους, που όμως, στην πραγματικότητα, δεν συντρέχει λόγος ανησυχίας. Βέβαια, οι περισσότερες καταγγελίες, ευτυχώς, γίνονται σε περιπτώσεις, όπου πρέπει πράγματι να επέλθει παρέμβαση.

Επίσης, στην έρευνα του Θεοδοσόπουλου παρουσιάζει και μία συγκεκριμένη αντίληψη των ντόπιων γενικά ως προς τα ζώα. Τα ζώα, που βοηθούσαν παλαιότερα, αλλά όχι πλέον, σε αγροτικές δουλειές, όπως το όργωμα των χωραφιών και το κουβάλημα φορτίων, τα ζώα, που εκτρέφονται με σκοπό το εμπόριο του κρέατος τους ή των προϊόντων, που παράγουν (π.χ. γάλα, αυγά, κ.ά.), καθώς και τα σκυλιά⁴, που βοηθούν στην προστασία των κοπαδιών, είναι «χρήσιμα». Αν τα ζώα δεν τα παίρνει κανείς με κάποιο σκοπό, δεν υπάρχει και λόγος να τα έχει στην κατοχή του. Βέβαια, κάποιοι πιο μεγάλοι σε ηλικία Ζακυνθιοί, που διέθεταν στα νιάτα τους άλογα για αγροτικές δουλειές, αλλά και επειδή τους άρεσαν ως ζώα, θυμούνται εκείνες τις εποχές με νοσταλγία. Διότι, η ασχολία με τα άλογα πιστεύουν, ότι είναι ανδρική υπόθεση και δίνει μία ευχαρίστηση ή ίππευση αυτών. (Theodossopoulos D., 2003, pg. 91-111) Τα άλογα στο νησί της Λέσβου, αλλά και σε άλλα μέρη της Ελλάδας, κτηνοτρόφοι, αλλά και διάφοροι άλλοι άνθρωποι, τα θεωρούν ζώα «πολυτελείας»⁵ και όταν αποκτήσουν ένα, συνήθως δεν το φροντίζουν με τον απαιτούμενο τρόπο

---

³ Υπήρχαν και άλλες παραλίες με χελώνες, αλλά εκείνος εστίασε, τι συνέβη σε αυτό το χωριό.

⁴ Τα λεγόμενα «τσομπανόσκυλα» που φρουρούν, συνοδεύουν και προστατεύουν τα κοπάδια των βοσκών.

⁵ Είναι όρος, που άκουσα από τα χείλη κτηνοτρόφου, αλλά και μέσα από διηγημένη ιστορία «αλογά».

βάσει διαφόρων ισχυρισμών. Όμως, και αυτοί οι ισχυρισμοί δεν μπορούν να ληφθούν ως απόλυτα ορθοί, διότι μπορεί να αναφέρονται, επίσης, σε μεμονωμένα αρνητικά περιστατικά ανθρώπων, που δεν τρέφουν αληθινά αισθήματα αγάπης προς τα ζώα, αλλά αποφασίζουν να εμπλακούν με τη φροντίδα τους.

Οι «καλοί» και «σωστοί» «αλογάδες», γενικά τα ζώα τους, αλλά και ειδικά τα άλογα τους, τα φροντίζουν, όπως τον εαυτό τους. Όπως μου είπαν, είναι οι συνεργάτες τους. Αν ο ιδιοκτήτης δεν αποκτήσει την εμπιστοσύνη του ζώου του, δεν θα μπορούν να συνεργαστούν και δεν θα καταφέρει να επιτελέσει την ιδιότητα του ως «αλογάς». Χρειάζεται χρόνος, προσπάθεια και πάνω από όλα αγάπη και φροντίδα για να πετύχουν το στόχο τους. Και φυσικά, κάθε άνθρωπος, που επιθυμεί να αποκτήσει άλογο, πρέπει πρώτα να αναλογιστεί για ποιο σκοπό το θέλει, ώστε να επιλέξει το κατάλληλο για εκείνον.

1.2 Ο τρόπος επιλογής και «αγοροπωλησίας» ενός αλόγου.

Η επιλογή ενός αλόγου είναι πολύ σημαντική. Ένα καλό και ήσυχο άλογο συνήθως επιδέχεται ευκολότερα εκπαίδευση και προπόνηση, ενώ για ένα πιο ζόρικο άλογο απαιτείται μεγαλύτερη προσπάθεια εκπαίδευσης. Πολλοί είναι εκείνοι, που χρησιμοποιούν εξαναγκαστικές μεθόδους εκπαίδευσης για να παρευρεθούν και να συμμετέχουν με τα άλογα τους σε κάποιες επιδείξεις. Δεν υπονοώ, ότι τα κακομεταχειρίζονται, απλώς κοπιάζουν σε μεγαλύτερο βαθμό για να καταφέρουν τα άλογα τους να κάνουν αυτά, που τους μαθαίνουν.

Πρέπει να σημειωθεί, ότι ήδη από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα η κακομεταχείριση ζώων, όπως είναι η χρήση τους για διάφορες δουλειές και η διεξαγωγή αγώνων μεταξύ τους ως θεάματα «ψυχαγωγίας» του κοινού, άρχισε να διώκεται βάσει της νομοθεσίας σε διάφορα μέρη της Ευρώπης. Για παράδειγμα, αρχικά καταργήθηκε το όργωμα, η μεταφορά φορτίων και ανθρώπων με άλογα και σταδιακά επήλθε η ανάλογη προστασία των σκυλιών, που χρησιμοποιούνταν για τη μεταφορά φορτίων⁶ σε κάποια μέρη. (Kalof L., 2007, pg. 137-145) Τέτοιου είδους νόμοι ήρθαν στην Ελλάδα πολύ αργότερα σε σχέση με την υπόλοιπη Ευρώπη. Ειδικά, όμως, για το νησί της Λέσβου η κατοχή αλόγου είναι μέρος της τοπικής παράδοσης των κατοίκων, καθώς από πολύ παλιά συνήθιζαν να φθάνουν καβάλα στα άλογα τους

---

⁶ Αυτός ήταν και ο λόγος εμφάνισης των αδέσποτων στην Αγγλία τότε, διότι έχασαν τη χρηστική τους ικανότητα και τα άφηναν ελεύθερα στους δρόμους.

στα διάφορα πανηγύρια, που διεξάγονται, και μάλιστα ήταν και αναπόσπαστο κομμάτι για ορισμένα πανηγύρια, όπου διεξάγονταν ιπποδρομίες ή διαγωνισμοί ομορφιάς αλόγων.

Στα πλαίσια των διοργανώσεων των τοπικών ιπποδρομιών στο νησί δεν «παίζονται» στοιχήματα, διότι γίνονται καθαρά λόγω της διαγωνιστικής διάθεσης των «αλογάδων»⁷. Ενώ, επίσης, τα άλογα εδώ στην Ελλάδα δεν έχουν σε καμία περίπτωση την κατάληξη αλόγων, όπως έχουν άλογα του ιπποδρόμου της Αμερικής, καθώς ορισμένα μετά το πέρας της «καριέρας» τους σφαγιάζονται και πωλείται το κρέας τους. (Demello M., 2012, pg. 99-101 and 115-118) Στην Ελλάδα έχουν την τύχη να πεθαίνουν λόγω προχωρημένης ηλικίας, κάποιες φορές λόγω σοβαρού τραυματισμού στα άκρα τους και σπανιότερα από κάποια ασθένεια.

Η αγορά ενός αλόγου γίνεται με βάση κάποια κριτήρια, που θέτει ο ενδιαφερόμενος. Τα κριτήρια έχουν να κάνουν με το σκοπό απόκτησης αυτού του αλόγου, τη ράτσα του, το χρώμα του, το φύλο του, αν είναι απόγονος συγκεκριμένου αλόγου, που τους αρέσει ή αν είναι απόγονος ενός φημισμένου αλόγου. Θα αναλύσω το κάθε κριτήριο βάσει των λεγομένων των συνεντευξιαζόμενων μου και όσων παρατήρησα στην πράξη.

Τα κριτήρια επιλογής διαφέρουν από «αλογά» σε «αλογά». Άλλοι επιθυμούν να συμμετέχουν σε ιπποδρομίες, άλλοι θέλουν να διαγωνίζονται σε ομορφιά ή να κάνουν επιδείξεις ικανοτήτων των αλόγων τους, άλλοι επιλέγουν ένα ήσυχο άλογο για να διανύουν πορείες (π.χ. πορεία προς ένα άγιο την ημέρα του εορτασμού του, κ.ά.), ενώ άλλοι επιθυμούν ένα ζώο για να κάνουν ιππασία στον ιδιωτικό χώρο, που το διατηρούν.

Το πρώτο κριτήριο είναι η ράτσα του αλόγου. Όσοι θέλουν να παίρνουν μέρος σε ιππικούς αγώνες, διαλέγουν τα λεγόμενα «αμερικάνικα» ή «αγγλικά»⁸, που είναι καθαρόαιμα άλογα. Τα καθαρόαιμα χαρακτηρίζονται ως θερμόαιμα, γιατί είναι νευρικά και διακρίνονται σε επιμέρους κατηγορίες, όπως είναι τα αραβικά, κ.ά., από τα οποία δεν είναι όλα κατάλληλα για αγώνες ταχύτητας (όπως τα φρίζιαν, κ.ά.). Όμως, κατάλληλα για ιπποδρομίες είναι και διασταυρώσεις αλόγων και τα ντόπια

---

⁷ Το μόνο χρηματικό ποσό, που δίνεται σε κάποια άτομα, είναι σε αναβάτες, οι οποίοι επιλέγονται από τους ιδιοκτήτες των αλόγων για να τα τρέξουν στις ιπποδρομίες. Διότι, οι αναβάτες πρέπει να έχουν μία συγκεκριμένη σωματική διάπλαση. Δηλαδή, τα λίγα κιλά του αναβάτη και το μέτριο ανάστημα μπορεί να αποφέρει καλύτερη επίδοση στην κούρσα, επειδή το άλογο δεν θα το βαραινεί, καθώς τρέχει.

⁸ Δηλαδή, άλογα, που οι ράτσες τους είναι αμερικάνικης ή αγγλικής αντίστοιχα προέλευσης.

άλογα, τα οποία χωρίζονται σε κατηγορίες, βάσει των οποίων διαγωνίζονται ξεχωριστά (δηλαδή, τα καθαρόαιμα με τα καθαρόαιμα και ούτω καθεξής). Στον πίνακα ένα των παραρτημάτων παρατίθενται δύο εικόνες από ιππικούς αγώνες, που πραγματοποιήθηκαν στα Μυστεργνά τον περασμένο Ιούλιο.

Πέρα από τους αγώνες ταχύτητας, όπου τα άλογα τρέχουν, πραγματοποιούνται και αγώνες γρήγορου βηματισμού, το λεγόμενο «ραχμάνι». «Ραχμάνι» μπορεί να εκτελέσουν εκτός από τα ντόπια άλογα και τα καθαρόαιμα και οι διασταυρώσεις αλόγων μετά από ανάλογη εκπαίδευση των ιδιοκτητών τους και φυσικά χωρισμένα σε κατηγορίες, όπως γίνεται και στους αγώνες ταχύτητας. Ο πίνακας δύο δείχνει το πρόγραμμα των διήμερων εκδηλώσεων, που πραγματοποιήθηκαν στο χωριό Πλωμάρι, στις αρχές του προηγούμενου Αυγούστου και μία φωτογραφία από τους αγώνες «ραχμανιού», που διεξήχθησαν στα πλαίσια αυτών.

Σε αυτό το σημείο πρέπει να διευκρινίσω τις κατηγορίες αλόγων, που κανείς συναντά στη Λέσβο. Καταρχάς, να τονίσω, ότι οι ντόπιοι διακρίνουν τα άλογα βάσει της «καθαροαιμίας»⁹ του αίματος τους. Έτσι, διακρίνονται σε κατηγορίες τα άλογα του νησιού. Υπάρχουν τα καθαρόαιμα, που το αίμα τους είναι εκατό τοις εκατό (100%) της ράτσας τους και τα «ντόπια», των οποίων κυμαίνεται μεταξύ του τριάντα τρία τοις εκατό (33%) και του σαράντα τοις εκατό (40%), από την ανάμειξη των οποίων προκύπτουν τα λεγόμενα «πεννηντάρια» (50%) ή αλλιώς τα «ημικαθαρόαιμα». Από εκεί και πέρα, προκύπτουν τα «εβδομηνταπεντάρια» (75%)¹⁰ από την ανάμειξη καθαρόαιμων και «ημικαθαρόαιμων» και τα «εννενηντάρια» (90%) από ανάμειξη μεταξύ σε «εβδομηνταπεντάρια» και καθαρόαιμα. Ενώ, τέλος, υπάρχουν και τα «σαρανταπεντάρια» (45%)¹¹, που προκύπτουν από «εβδομηνταπεντάρια» μαζί με «ντόπια». Γενικά, τέτοιες υποκατηγορίες προκύπτουν διάφορες ανάλογα με το αποτέλεσμα των αναμειξεων. Βέβαια, το πιο πιθανό είναι, ότι αυτή η κατηγοριοποίηση έχει καθιερωθεί κατόπιν συμφωνίας των τοπικών συλλόγων της Λέσβου. Συνήθως στα άλλα μέρη της Ελλάδας οι ανάλογοι σύλλογοι απλώς διακρίνουν τα άλογα σε καθαρόαιμα και ντόπια.

---

⁹ Χρησιμοποιώ ένα όρο, που δεν υπάρχει, αλλά έτσι το εξηγούν οι ντόπιοι.

¹⁰ Είναι λίγο πιο χαμηλά σε ύψος από τα καθαρόαιμα.

¹¹ Είναι λίγο πιο ψηλά από τα ντόπια.

Ο Θεοδοσόπουλος κατέγραψε και εκείνος διασταυρώσεις ζώων, αλλά ζώων βοσκής, που κάνουν οι Ζακυνθinoί¹², έχοντας άλλους σκοπούς στο μυαλό τους. Διασταυρώνουν τα «ντόπια» ζώα τους με άλλα εισαγόμενα ζώα βοσκής στο νησί τους, διότι τα μωρά τους θεωρούνται, ότι προσφέρουν καλύτερης ποιότητας και μεγαλύτερης ποσότητας προϊόντα, τα οποία τα εμπορεύονται και έχουν μεγαλύτερο κέρδος (π.χ. περισσότερη ποσότητα γάλατος, κ.ά.). (Theodossopoulos D., 2003, pg. 98-102)

Όμως, πέρα από τα καθαρόαιμα και τα ντόπια άλογα, στη Λέσβο, κάποιιοι «αλογάδες» επιλέγουν να φέρουν από άλλα μέρη της Ελλάδας ή του εξωτερικού ράτσες αλόγων, όπως τα αραβικά, τα πίντο, τα φρίζιαν κ.ά., τα οποία είναι καθαρόαιμα και είναι κατάλληλα για διαγωνισμούς ομορφιάς, επιδείξεις και τη διάνυση πορειών. Ο πίνακας τρία απεικονίζει τις τρεις πιο χαρακτηριστικές από τις εισαγόμενες ράτσες αλόγων στο νησί. Αυτά τα καθαρόαιμα, όπως και τα καθαρόαιμα, που είναι κατάλληλα για αγώνες ταχύτητας, θεωρούνται ιδανικά για διαγωνισμούς ομορφιάς και για επιδείξεις, συγκριτικά με τα ντόπια, τα οποία επίσης συμμετέχουν, αλλά σε μικρότερο βαθμό σε σχέση με τα άλλα.

Περνάω στο δεύτερο κριτήριο επιλογής, που είναι το φύλο. Οι περισσότεροι «αλογάδες» προτιμούν τα θηλυκά άλογα για το λόγο, ότι είναι πιο ήρεμα. Άρα, είναι και πιο ιδανικά για να τα ιππεύουν οι ίδιοι, αλλά και τα δικά τους άτομα (π.χ. τα παιδιά τους, κλπ.). Σε αντίθεση, τα αρσενικά άλογα, τα οποία σημειωτέον αρέσουν σε όλους τους «αλογάδες» (είτε άνδρες, είτε γυναίκες) για την αρχοντιά και την επιβλητικότητα τους, ειδικά όταν είναι «βαρβάτα», δηλαδή μπορούν να αναπαραχθούν, δεν προτιμούνται για την ιδιωτική τους χρήση. Αυτό συμβαίνει, διότι είναι πιο νευρικά και άρα, είναι δυσκολότερα για να εκπαιδευτούν και να ιππευτούν. Βέβαια, κάποιιοι, που οπωσδήποτε θέλουν αρσενικό άλογο, είτε αγοράζουν ένα εξαρχής ευνουχισμένο άλογο, είτε το ευνουχίζουν στη συνέχεια. Αλλά, οι απόψεις για τον ευνουχισμό διαφέρουν. Άλλοι το αντιμετωπίζουν ως κάτι αναγκαίο και άλλοι είναι εντελώς αντίθετοι με την πρακτική του ευνουχισμού. Χαρακτηριστικά ήταν τα λόγια ενός συνεντευξιαζόμενου μου, ο οποίος μου είπε: «Δεν μου αρέσει να αλλάζω τη φύση. Είμαι κατά και δεν το έχω κάνει σε δικό μου άλογο. Όσοι το κάνουν, το κάνουν για να το κουμαντάρουν καλύτερα. Αλλά, αν δεν μπορούν, απλώς ας μην το παίρνουν!».

---

¹² Πλέον, έμαθα, ότι και οι ντόπιοι Λέσβιοι κτηνοτρόφοι εφαρμόζουν τέτοιες τακτικές.

Ένα τρίτο κριτήριο επιλογής αλόγου αποτελεί το χρώμα του. Οι άνθρωποι εδώ στο νησί διακρίνουν κάποιες αποχρώσεις αλόγων, αποδίδοντας σε αυτές κάποιες τοπικές ονομασίες, εξαιρουμένων των εισαγόμενων καθαρόαιμων (π.χ. πίντο, κλπ.), που έχουν συγκεκριμένες αποχρώσεις. Οι δύο πιο ξεκάθαρες διακρίσεις και χωρίς ιδιαίτερο τοπικό προσδιορισμό είναι τα άσπρα και τα μαύρα άλογα, δηλαδή που το σώμα τους, η χαίτη τους και η ουρά τους είναι όλα σε άσπρο και μαύρο χρώμα αντίστοιχα. Ως «κίρκα» άλογα χαρακτηρίζουν τα άλογα με «ψαρί» χρώμα, αλλά και γενικά άλογα λευκά ή πιο γκριζα με λεπτομέρειες μαύρου χρώματος στο δέρμα τους. Υπάρχουν τα «άλικα» άλογα, που είναι τα καφέ άλογα με καφέ χαίτη και ουρά, που όταν φθάσει το καλοκαίρι, όπου ο ήλιος επηρεάζει το χρώμα του δέρματος τους, η χαίτη και η ουρά τους φθάνουν σε σημείο να φαίνονται ξανθές. Επίσης, διακρίνουν τα «ντουρούδικα» άλογα, τα οποία έχουν ένα σκούρο σοκολατί χρώμα με μαύρη χαίτη και μαύρη ουρά. Ο πίνακας τέσσερα παρουσιάζει τρία άλογα με τους αντίστοιχους χρωματικούς τοπικούς προσδιορισμούς. Υπάρχουν και άλλες αποχρώσεις αλόγων, που τους αποδίδονται τοπικές ονομασίες, αλλά φυσικά υπάρχουν και αποχρώσεις τους χωρίς καμία ιδιαίτερη τοπική ονομασία.

Το τέταρτο κριτήριο είναι το «αίμα» του αλόγου. Υπάρχουν άνθρωποι, που επιθυμούν είτε την ανάμειξη του δικού τους αλόγου με κάποιο άλλο συγκεκριμένο άλογο, είτε αν δεν διαθέτουν άλογο, επιδιώκουν να αποκτήσουν κάποιο πουλάρι, που θα προέρθει από κάποιο άλογο της αρεσκείας τους. Στη δεύτερη περίπτωση πλησιάζουν είτε άμεσα οι ίδιοι τον ιδιοκτήτη του πουλαριού, είτε έμμεσα με κάποιον κοινό γνωστό τους, προκειμένου να το αποκτήσουν. Οι απόγονοι συγκεκριμένων αλόγων είναι ιδιαίτερος επιθυμητοί, διότι ελπίζουν να κληρονομήσουν την ομορφιά ή την ταχύτητα του αλόγου, που τους αρέσει.

Το πέμπτο κριτήριο δεν απέχει πολύ από το τέταρτο και είναι η φήμη ενός αλόγου. Αν, για παράδειγμα, ένα άλογο γίνει γνωστό για τις επανειλημμένες νίκες του σε αγώνες ταχύτητας και ο ιδιοκτήτης του αποφασίσει να το βάλει να αναπαραχθεί, πολλοί είναι εκείνοι, που σπεύδουν να διαπραγματευτούν την αγορά του πουλαριού του, που θα γεννηθεί με την πεποίθηση, ότι θα κληρονομήσει την γρηγοράδα του¹³. Ένα τέτοιο παράδειγμα φημισμένου αλόγου είναι το άλογο του πίνακα πέντε, το οποίο ήταν πολύ γρήγορο και είχε κερδίσει την πρώτη θέση πολλές

---

¹³ Δεν σημαίνει, ότι κιόλας τα άλογα με τη πρώτη φορά γονιμοποιούνται. Η γονιμοποίηση μπορεί να απαιτεί τη συνεύρεση δύο ζώων περισσότερες φορές. Όταν διαπιστωθεί, τότε ανακοινώνεται και οι ενδιαφερόμενοι εκδηλώνουν το ενδιαφέρον τους, αν βέβαια δεν θέλουν να κρατήσουν το πουλάρι οι ίδιοι οι ιδιοκτήτες.

φορές και επί συνεχή έτη, και του οποίου τα πουλάρια ήταν περιζήτητα από πολλούς «αλογάδες» του νησιού.

Οι τρόποι απόκτησης ενός αλόγου είναι δύο: είτε μέσω αγοράς είτε μέσω δώρου. Εκείνοι, που επιθυμούν μέσω αγοράς απευθύνονται ή στον ιππόδρομο της Αθήνας¹⁴ (διότι, μετά από έναν αριθμό συμμετοχής σε αγώνες ή σε περίπτωση τραυματισμού, που ένα άλογο δεν θα μπορέσει να τρέξει ξανά, τα πωλούν ή τα δωρίζουν τα άλογα σε φίλους), ή σε οικογένειες, που διατηρούν στάβλους και εκτρέφουν άλογα¹⁵, ή σε ιδιοκτήτες αλόγων του νησιού βάσει του τέταρτου και πέμπτου κριτηρίου επιλογής, που τα βάζουν να αναπαραχθούν. Βέβαια, κάποιοι πουλούν τα δικά τους άλογα, είτε διότι θα αποκτήσουν νέο, είτε διότι δεν δύνανται να το συντηρούν πλέον. Ιδανικός χώρος για να μάθει κανείς, αν κάποιος δίνει κάποιο πουλάρι ή άλογο, ή ακόμα και να μιλήσει άμεσα με τέτοιους ιδιοκτήτες αλόγων, είναι ο χώρος του καφενείου, στον οποίο κυρίως συγκεντρώνονται οι άνδρες κατά τη διάρκεια διαφόρων ωρών της ημέρας και συνδιαλέγονται με τους συντοπίτες τους.

Γενικά, το κόστος αγοράς καθορίζεται βάσει τη ράτσας του αλόγου, αλλά και από το άτομο, στο οποίο πρόκειται να δώσουν το άλογο τους. Σε έναν πολύ κοντινό τους φίλο το ποσό πώλησης μπορεί να είναι άκρως χαμηλό, ίσα ίσα «συμβολικό», όπως λένε, ή να δοθεί και αφιλοκερδώς¹⁶. Αντίθετα, σε περιπτώσεις, που έχει προηγηθεί καυγάς είτε συμφιλιώνονται και το δίνουν για ένα «συμβολικό» ποσό, είτε δεν το διαπραγματεύονται¹⁷ καθόλου. Συνολικά, είναι μία ανδρική ασχολία και οι λόγοι θα γίνουν ξεκάθαροι στην επόμενη ενότητα.

---

¹⁴ Δηλαδή, σε ιδιοκτήτες αλόγων, που τρέχουν εκεί.

¹⁵ Άλογα, τα οποία είτε τα εκπαιδεύουν απλώς για ιππασία, είτε για την εκτέλεση επιδείξεων.

¹⁶ Σε μία περίπτωση, που μου διηγήθηκαν, ένας άνθρωπος έδωσε το άλογο του, ζητώντας μόνο να του πληρώσουν τα μεταφορικά του αλόγου για να φθάσει στο νησί.

¹⁷ Αυτό συχνά συμβαίνει μεταξύ αντιπάλων «αλογάδων». Η αντιπαλότητα τους αναπτύσσεται στα πλαίσια μακρόχρονου ανταγωνισμού των αλόγων τους σε αγώνες για το ποιος θα είναι ο νικητής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ «ΑΛΟΓΑΔΩΝ» ΚΑΙ ΤΩΝ «AMAZONΩΝ».

2.1 Οι λόγοι ενασχόλησης των ανδρών με τα άλογα.

Στη Λέσβο η ενασχόληση με τα άλογα είναι κυρίως ανδρική υπόθεση. Κάποιος αποφασίζει να ασχοληθεί είτε λόγω της οικογένειάς του, είτε από προσωπικό ενδιαφέρον και μεράκι. Σε αυτήν την ενότητα θα αναλύσω τους λόγους, για τους οποίους θεωρείται αυτή η ενασχόληση περισσότερο ως ανδρική. Προκειμένου να γίνει σαφές, πως ένας άνδρας ξεκινά να ασχοληθεί με τα άλογα, θα αναφέρω συνοπτικά την ιστορία ενός «παλιού αλογά»¹⁸.

Όπως μου αφηγήθηκε, μεγάλωσε σε ένα χωριό του νησιού σε μία εποχή, που ακόμα χρησιμοποιούσαν γαϊδούρια για τις δουλειές τους, αλλά και τη μεταφορά των ίδιων. Ο πατέρας του από τα δέκα του χρόνια τον εμπιστευόταν με το αρσενικό¹⁹ γαϊδούρι, που τότε διέθετε, για να τους βοηθά με τις δουλειές του σπιτιού τους. Αργότερα, στην ηλικία των δεκατεσσάρων του χρόνων θυμάται, ότι μαζί με τους συνομήλικους του διεξήγαγαν αγώνες ταχύτητας με τα γαϊδούρια τους στα σοκάκια του χωριού. Μετά την παρακολούθηση κάποιων ιππικών αγώνων στη Γέρα, έπειτα από την προτροπή φίλου του, στα είκοσι δύο του χρόνια, πήρε την απόφαση να αποκτήσει δικό του άλογο, το οποίο θα προπονούσε για αγώνες, θα το εκπαίδευε για πορείες, κλπ.. Έτσι, άρχισε να το συζητά με φίλους και γνωστούς, ώστε να αγοράσει ένα δικό του άλογο. Τελικά, στα είκοσι εφτά του χρόνια κατάφερε να αποκτήσει ένα «μισοκαθαρόαιμο» από τον ιππόδρομο, το οποίο μετέπειτα του χάρισε πολλές νίκες επί συνεχή έτη. Ξεκίνησε να ασχολείται με ελάχιστες γνώσεις σχετικά με τα άλογα, αλλά με επιμονή και υπομονή έμαθε να εκπαιδεύει και να προπονεί όχι μόνο τα δικά του άλογα – γιατί, απέκτησε και άλλα στη συνέχεια – αλλά και άλλα άλογα φίλων του, που του ζητούσαν τη βοήθεια του. Έτσι, σταδιακά εντάχθηκε στον κόσμο των «αλογάδων». Αλλά ανάλογες ιστορίες για τον τρόπο, που ξεκίνησαν να ασχολούνται με τα άλογα, άκουσα και από άλλους ανθρώπους.

Εφόσον ένας «αλογάς» εμπλακεί με τα άλογα, νιώθει υπερήφανος, αν κάποιος από τα παιδιά του θελήσει να ασχοληθεί με τη δική του ενασχόληση και να συνεχίσει

---

¹⁸ Ο όρος «παλιός» θα εξηγηθεί αναλυτικότερα σε παρακάτω ενότητα της εργασίας.

¹⁹ Το τονίζω, ότι ήταν αρσενικό, γιατί, όπως μου εξήγησε, δεν μπορούσε σε αυτήν την ηλικία να το χειριστεί και όμως ο πατέρας του, του το εμπιστευόταν για να μεταφέρεται.

την πορεία του. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις, που κυρίως τα αρσενικά παιδιά τους αρχίζουν να τους βοηθούν στη φροντίδα των αλόγων τους, να μαθαίνουν σταδιακά να τα ιππεύουν και έτσι, οι πατεράδες τους αποφασίζουν να τους δωρίσουν και ένα δικό τους άλογο για να λαμβάνουν μέρος μαζί στις ίδιες εκδηλώσεις ανάλογα, φυσικά, και με την ηλικία του παιδιού τους. Για παράδειγμα, ένα νεαρό παιδί μέχρι δεκαεφτά ετών μπορεί να συνοδέψει τον πατέρα του με το άλογο του σε μία συνοδεία εικόνας ή σε μία πορεία για την εκπλήρωση κάποιου τάματος σε συγκεκριμένο άγιο. Μετά την ενηλικίωση τους τα παιδιά αποφασίζουν, αν θα συμμετέχουν σε ιπποδρομίες, επιδείξεις, κ.ά. και υπό ποιες προϋποθέσεις. Δηλαδή, αν είναι σε θέση να το εκπαιδεύσουν μόνοι τους το άλογο τους ή σε συνεργασία με τους πατεράδες τους, αν θα τα τρέξουν οι ίδιοι ή άλλοι αναβάτες και ούτω καθεξής²⁰. Οι κόρες, αν αποφασίσουν να ασχοληθούν, συνήθως και για να μην πω πάντα, δεν επιλέγουν να εμπλακούν με αγώνες ταχύτητας. Η υπερηφάνεια, όμως, των πατεράδων τους, που έστω αποφασίζουν να μάθουν να ιππεύουν ή και να τους συνοδεύουν σε κάποια δράση τους, είναι εξίσου μεγάλη.

Στο σύνολο τους οι Λέσβιοι άνδρες είναι πολύ συνδεδεμένοι με τις οικογένειες τους. Αρχικά, είναι πολύ δεμένοι με τους γονείς τους, αλλά μόλις δημιουργήσουν τη δική τους οικογένεια γίνεται το κύριο μέλημα της προσοχής τους. Αρχίζουν να νοιάζονται για τη διατήρηση της τιμής της γυναίκας τους και των παιδιών τους, όπως ακριβώς νοιάζονταν – και συνεχίζουν να νοιάζονται – για των γονιών και των αδερφιών τους. Σε δεύτερη φάση ακολουθεί η προστασία της δημόσιας εικόνας και τιμής των φίλων τους. Με αυτόν τον τρόπο διασφαλίζουν την ισορροπία της ιδιωτικής και της δημόσιας ζωής τους, αλλά μεταδίδουν και στα παιδιά τους είτε αρσενικού, είτε θηλυκού γένους τις ίδιες αρχές και αξίες.

Γενικά, βλέποντας τους περισσότερους ιδιοκτήτες αλόγων, τους αναβάτες που τα τρέχουν τα άλογα και εκείνους που αναλαμβάνουν να τα εκπαιδεύσουν και να τα προπονήσουν, ότι είναι άνδρες, δεν γίνεται να μην χαρακτηριστεί ως μία ανδρική ασχολία στο σύνολο της. Εξάλλου, οι άνδρες είναι ανταγωνιστικοί, αναζητούν τη φήμη, κοινωνικοποιούνται μεταξύ τους σε κοινά μέρη, που συχνάζουν (π.χ. καφενεία, κλπ.) και επιδεικνύουν μία αλληλέγγυα στάση προς τα άτομα, που διατηρούν φιλία ή έχουν κοινά ενδιαφέροντα ή χόμπι. Αυτό αποδεικνύεται μέσα από διάφορες

---

²⁰ Βέβαια, υπάρχουν και περιπτώσεις, που παιδιά σε ανήλικη ηλικία και με την άδεια των γονιών τους, επιλέγουν να τρέχουν τα ίδια τα άλογα τους σε αγώνες.

ανθρωπολογικές έρευνες, που έχουν συντελεστεί στην περιοχή της Μεσογείου και οι οποίες επικεντρώθηκαν σε ζητήματα της ανδρικής ταυτότητας.

Ξεκινώντας από την Ανδαλουσία, ως ένα τέτοιο παράδειγμα έρευνας, διαπιστώνεται, πως το στερεότυπο του άνδρα εκεί, είναι ενός σκληρού, δυνατού, σοβαρού, αυτόνομου και αρχηγού του νοικοκυριού. Είναι εκείνος, ο οποίος πρέπει να εξασφαλίσει τα προς το ζην του σπιτιού και να διαφυλάξει την τιμή της οικογένειας του, αλλά είναι και εκείνος, που του αναγνωρίζονται «προνόμια» έκφρασης της ανδρικής του ταυτότητας. Με αυτό το τελευταίο, εννοώ, ότι για τα μέρη, όπως τις καφετέριες, τα μπαρ και τα καζίνο, είναι κοινώς αποδεκτό, πως είναι μέρη επιτέλεσης της ανδρικής κοινωνικοποίησης. Μπορούν, δηλαδή, να παρευρεθούν σε αυτά τα μέρη, να πιουν και να συζητήσουν με τους φίλους τους, οποιαδήποτε στιγμή της ημέρας θέλουν μετά τη δουλειά τους. Ενώ, εφαρμόζεται και μία ανταλλαγή ποτών, που σιγά σιγά μπορεί να δημιουργήσει περαιτέρω φιλίες μεταξύ αυτών των ανδρών. (Driessen H., 1983, pg. 125-133)

Όμως, πηγαίνοντας και σε ελληνικά παραδείγματα εθνογραφικής έρευνας, χαρακτηριστική είναι του Herzfeld για το χωριό «Γλέντι» της Κρήτης, από την οποία κανείς μπορεί να εντοπίσει τα στοιχεία της ανδρικής ταυτότητας των ανδρών αυτού του χωριού. Συγκεκριμένα, τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του «καλά 'ντρα» είναι η εκτέλεση ακροβατικών φιγούρων κατά το χορό τους, η απόκριση σε στίχους ριμαδόρων και η κάθε πιθανή επιδεικτική κίνηση της κατανάλωσης κρέατος από μέρους τους. Αλλά, και χαρακτηριστικά, όπως το να κρατά το λόγο του, να μην αφήνει κανέναν να τον προσβάλλει και να προστατεύει την οικογένεια του από κάθε λεκτική προσβολή ή απειλή, να είναι νοικοκύρης και καλός οικοδεσπότης για κάθε άνθρωπο, ακόμα και στη διαδικασία οινοποίησης ως προς το σωστό ύφος των προπόσεων ανάλογα με το άτομο, που απευθύνεται, τη σχέση που έχουν και υπό ποιες συνθήκες. Ακόμα, το κατά πόσο ευρύ είναι το πεδίο της ανδρικής παρουσίας, φαίνεται και από τον πρώτο λόγο, που έχουν οι άνδρες στις ψήφους των ατόμων των οικιακών τους ομάδων. (Herzfeld M., 2012, σελ. 176-185)

Στη Λέσβο οι καθαρά δραστηριότητες ανδρικής φύσης είναι το κυνήγι ή το ψάρεμα, η διασκέδαση στα καφενεία και φυσικά η ενασχόληση με τα άλογα²¹. Πολλοί από τους «αλογάδες», που συνομίλησα, δεν είχαν ως μόνη κοινή δραστηριότητα τα άλογα, αλλά και το κυνήγι και τον κοινό τρόπο διασκέδασης σε

---

²¹ Δε σημαίνει, ότι δεν μετέχουν σε τέτοιες δραστηριότητες και γυναίκες, αλλά σε σύγκριση είναι λιγότερες.

καφενεία. Μάλιστα, μετά από εκδηλώσεις, που συμμετέχουν με τα άλογα τους, το πιο σύνηθες είναι να καταλήξουν μέσα σε κάποιο καφενείο, να πιούνε και να φάνε όλοι μαζί, συνοδευόμενοι πιθανώς και από τα μέλη της οικογένειάς τους, που παρευρέθηκαν για να τους δουν στην οποιαδήποτε δράση τους.

Οι πρακτικές του ποτού και ο συμβολισμός του ποτού είχαν αρχίσει να απασχολούν το εθνογραφικό πεδίο της σύγχρονης ανθρωπολογίας από τις δεκαετίες του 1920 και 1930. Ο Gilmore, ο Herzfeld και ο Παπαταξιάρχης κατέδειξαν τη συνήθεια της κατανάλωσης των ποτών από τους άνδρες ως χαρακτηριστικό στοιχείο της ανδρικής ταυτότητας των ανδρών της Μεσογείου. Η συνάντηση των ανδρών και η κατανάλωση ποτών, ειδικά μέσα από «ανταγωνιστικές πρακτικές του ποτού», καθώς ο ένας κερνά ποτά στον άλλο στα πλαίσια του κεφιού, που έρχονται, είναι ο ιδανικός τρόπος διασκέδασης των ανδρών της Μεσογείου. Για παράδειγμα, αυτό, που έχω ως προσωπικό βίωμα από τέτοιες πρακτικές, αν κάποιος καταφέρει να κεράσει την παρέα μία φορά, την επόμενη φορά, που θα συναντηθούν ξανά, κερνάει κάποιος άλλος την παρέα, γιατί αυτό είναι το «σωστό». Ιδιαίτερα, για τους άνδρες, οι οποίοι διαμένουν σε χωριά, είναι αναπόσπαστο μέρος της καθημερινότητας τους και γενικά της διατήρησης των κοινωνικών τους σχέσεων. (Panopoulos P., 2001, pg. 2-5 and 12-15) Οι άνδρες, που διαμένουν σε αστικές περιοχές, δεν έχουν την καθημερινή δυνατότητα να παρευρίσκονται σε τέτοιους χώρους, αλλά με την πρώτη ευκαιρία συγκεντρώνονται με τις παρέες τους για να πιούνε. Αυτό, βέβαια, για την αστική πραγματικότητα διαφέρει από περιοχή σε περιοχή της Μεσογείου. Αλλά, στα πλαίσια της πόλης της Μυτιλήνης είναι κάτι, που παρατήρησα να ισχύει μεταξύ των ανδρικών παρεών.

Επίσης, οι άνδρες αρέσκονται να προσπαθούν να ξεχωρίσουν μεταξύ των υπολοίπων ανδρών της κοινωνίας τους. Είναι ένα άλλο χαρακτηριστικό γνώρισμα των χωρών της Μεσογείου, όπως σημείωσε ο Gilmore. Ισχυρίστηκε, ότι η ανδρικότητα τους συνδέεται μαζί τους ως ένα μέρος της ατομικής τιμής ή φήμης τους, η οποία προσφέρει ασφάλεια και στην οικογένειά τους, το ευρύτερο σόι τους, στην κοινωνία που ζουν, αλλά και των κοινωνικών ομάδων, που μοιράζονται την ίδια συλλογική ταυτότητα. (Gilmore D., 1990, pg. 30-32)

Αυτό μπορεί κάποιος να το αναγνωρίσει και ανάμεσα στους «αλογάδες». Οι φημισμένοι «αλογάδες» του νησιού, οι οποίοι είναι φημισμένοι λόγω των πολλών βραβεύσεων τους, της προσφοράς τους σε άλλους «αλογάδες» και γενικά της βοήθειας τους στην οργάνωση και στη διατήρηση εκδηλώσεων με τα άλογα, προσφέρουν ένα

κύρος στα μέλη των οικογενειών τους. Χαρακτηριστικά, μου είπε η κόρη ενός τέτοιου «αλογά», πως εκείνη και τα αδέρφια της παρακολουθούσαν πάντα τον πατέρα τους και εξαιτίας του έμαθαν να είναι ανταγωνιστικοί και να μάχονται για να κερδίζουν, ό,τι θέλουν.

Κάποιοι λένε, ότι το ποσοστό των «αλογάδων» είναι το ίδιο σε σχέση με παλιότερες δεκαετίες, ενώ άλλοι λένε, ότι σήμερα ίσως να είναι και περισσότεροι. Οι διαφορετικές απόψεις οφείλονται στο γεγονός, ότι πλέον κάποιοι «αλογάδες» αποκτούν άλογο, αλλά επιλέγουν να μην έχουν δημόσια δράση, και κάποιοι άλλοι με δημόσια δράση, επιλέγουν τις εκδηλώσεις, που θα πάρουν μέρος βάσει διάφορων προσωπικών τους κριτηρίων. Το ενδιαφέρον είναι να καταδειχτεί και η γυναικεία ενασχόληση με τα άλογα, καθώς ο αριθμός των «αμαζόνων» έχει αυξηθεί μέσα από το πέρασμα των χρόνων.

2.2 Η δράση των «αμαζόνων».

Τα έμφυλα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις συνοδεύουν τις γυναίκες σε διάφορες κοινωνίες ακόμα και στον 21^ο αιώνα. Για παράδειγμα, ακόμα και αν οι «αμαζόνες» φαίνονται να γίνονται αποδεκτές στον κύκλο των «αλογάδων», είναι κοινά αποδεκτό από τον ανδρικό πληθυσμό, ότι δεν είναι ισάξιες ως προς τις ικανότητες τους. Οι ανθρωπολογικές μελέτες τείνουν να διακρίνουν πλέον την ύπαρξη έμφυλης ισότητας, όμως στην καθημερινή πρακτική δεν υφίσταται. Έτσι, αφού κάνω μία σύντομη ανασκόπηση κάποιων ανθρωπολογικών μελετών για τη γυναικεία θέση, θα εξηγήσω, γιατί στην πράξη αυτή η ισότητα δεν υφίσταται.

Μέχρι και τον 19^ο αιώνα, οι έμφυλοι ρόλοι των ανθρώπων καθορίζονταν, βάσει του τι πρόσταζαν η ιδιωτική και η δημόσια σφαίρα για τις γυναίκες και τους άνδρες αντίστοιχα. Με την έλευση του 20^{ου} αιώνα βλέπουμε να διεκδικούν ίσα δικαιώματα με τους άνδρες στα πλαίσια της εφαρμογής της «ισοπολιτείας» των φύλων. Ενώ, μεταξύ των δεκαετιών του '70 και του '80 με τη δράση του δεύτερου κύματος φεμινισμού, η έμφυλη ασυμμετρία έγινε ακόμα πιο ξεκάθαρη ως γενικό πρόβλημα της ανθρώπινης κοινωνίας. (Παπαταξιάρχης Ε., 1992, σελ. 11-22)

Οι απόψεις των διαφόρων μελετητών για την έμφυλη ασυμμετρία είναι ποικίλες και συχνά συγκρούονται η μία με την άλλη. Η Rosaldo²² αποδίδει την

---

²² Προτρέπει τους ανθρωπολόγους να σταθούν στα χαρακτηριστικά των φύλων

έμφυλη ασυμμετρία στην πρόσληψη, ταξινόμηση, ερμηνεία και αξιολόγηση των βιολογικών δεδομένων στην κάθε κοινωνία. Η Ortner αναλύοντας το δίπολο φύσης – πολιτισμού αναγνωρίζει την οικουμενικότητα της γυναικείας υποτέλειας, καθώς η αυτή καθεαυτή γυναικεία οντότητα και ό,τι προσφέρει στο κοινωνικό σύνολο, είναι υποτιμημένα από τον ανδρικό πληθυσμό. (Μπακαλάκη Α., 1994, σελ. 13-30)

Αυτή η συζήτηση περί υποτέλειας των γυναικών και ανωτερότητας των ανδρών σχετίζεται με τα διάφορα αντιθετικά ζεύγη εννοιών, που αποδίδονται στους άνδρες και στις γυναίκες. Τα δύο βασικότερα αντιθετικά ζεύγη, που τους αποδίδονται σχετικά με τους έμφυλους ρόλους τους, είναι ο πολιτισμός και η φύση και η δημόσια και η ιδιωτική σφαίρα για τους άνδρες και τις γυναίκες αντίστοιχα. Η φύση ταυτίζεται με τη γυναίκα, επειδή της αποδίδεται ο ρόλος της μητέρας και της τροφού, αλλά ταυτίζεται και με τον ιδιωτικό – οικιακό χώρο, διότι είναι η υπεύθυνη των οικιακών καθηκόντων. Ενώ, ο άνδρας ταυτίζεται με τον πολιτισμό, στον οποίο προσδίδεται μία ανωτερότητα, γιατί σχετίζεται με ανθρώπινα επιτεύγματα και δεν είναι κάτι δοσμένο από τη φύση. Αλλά, επίσης, τον άνδρα τον κατατάσσουν στο δημόσιο χώρο, διότι θεωρείται ο αντιπρόσωπος της γυναίκας και των παιδιών τους εκτός του οίκου²³. Βέβαια, τέτοιου είδους δίπολα υπάρχουν πολλά, όπως το πολιτικό – κοινωνικό και η τιμή – ντροπή, μεταξύ του πολιτισμού – φύσης και δημοσίου – ιδιωτικού, από τα οποία οι πρώτες έννοιες ταυτίζονται με τους άνδρες και οι δεύτερες έννοιες με τις γυναίκες. Αλλά, στο κλίμα της αλλαγής περί της οικουμενικότητας της γυναικείας υποτέλειας, που άρχισε να συντελείται, από τη δεκαετία του '80 και έπειτα, στις ανθρωπολογικές μελέτες, άρχισαν να αμφισβητούνται, διότι σε όλες τις σφαίρες της κοινωνικής πραγματικότητας, αλλά και στους αξιακούς κώδικες των κοινωνιών, ξεκίνησε να αναγνωρίζεται και η γυναικεία συμβολή και συμμετοχή, προκειμένου να επέλθει η έμφυλη ισότητα. (Γκέφου – Μαδιανού Δ., 2006, σελ. 111-147)

Ενώ, πέρα του γεγονότος, πως αυτές οι αντιστίξεις θεωρήθηκαν προϊόντα ιστορικών μετασχηματισμών, εισήχθηκε η έννοια της πολιτισμικής κατασκευής του φύλου το 1981 στην ανθρωπολογία από το συλλογικό έργο των Ortner και Whitehead. Αυτή η οπτική διακρίνεται σε δύο προσεγγίσεις. Η πρώτη είναι η δομο-συμβολική προσέγγιση, κατά την οποία οι σημασίες κάθε έμφυλου συμβόλου κατανοούνται βάσει του ευρύτερου συστήματος συμβόλων και σημασιών κάθε κοινωνίας. Και η δεύτερη είναι η «κοινωνιολογική» προσέγγιση, η οποία αφενός

---

²³ Άρα, θεωρούταν και ο πλήρως υπεύθυνος για τον έλεγχο της οικογένειας του στη δημόσια σφαίρα δράσης.

αναλύει τις σχέσεις ανάμεσα στα σύμβολα και τα νοήματα και αφετέρου αναλύει όψεις κοινωνικών σχέσεων και πρακτικών. Το σημαντικότερο, που προσέφεραν, ήταν η «επισημοποίηση» της αποφυσικοποίησης του φύλου, καθώς εισήγαγαν τη θεωρία της «κοινωνικής κατασκευής». (Αστρινάκη Ρ., 2011, σελ. 24-31)

Όλα αυτά τα παραπάνω ζητήματα επανεξετάζονται από τους διάφορους ερευνητές μέσα στην πάροδο του χρόνου. Αλλά, θεώρησα, πως αυτή η ανασκόπηση σε συνδυασμό με την ακόλουθη περιγραφή της δράσης των «αμαζόνων» στη Λέσβο, θα κάνει σαφέστερη τη διαφοροποίηση τους από τους άνδρες «αλογάδες».

Οι γυναίκες «αμαζόνες» είναι λιγότερες συγκριτικά με τους άνδρες «αλογάδες», αλλά είναι αξιοθαύμαστες. Στη θέα τους άνδρες και γυναίκες, άνθρωποι που ασχολούνται με τα άλογα ή και όχι, στέκονται να τις παρατηρήσουν και να εκφράσουν τον θαυμασμό τους είτε λέγοντας κολακευτικά λόγια στις ίδιες, είτε μιλώντας με θετικά λόγια για εκείνες με την παρέα τους. Μάλιστα, ιδιαίτερο θαυμασμό δέχονται οι «αμαζόνες», που είναι πιο τολμηρές και δοκιμάζουν «κόλπα» με τα άλογα τους, όπως το σήκωμα των αλόγων τους στα δύο πίσω πόδια τους, κλπ.

Στο νησί υπάρχουν εξίσου αρκετές γυναίκες διαφόρων κοινωνικών τάξεων και ηλικιών, που ασχολούνται με τα άλογα. Πολύ συχνά ξεκινούν να ασχολούνται, διότι ασχολούταν ο πατέρας τους και συνεχίζουν την ενασχόληση του ως οικογενειακή παράδοση. Επίσης, πολύ συχνό φαινόμενο είναι να ξεκινούν την ενασχόληση, επειδή ασχολούνται οι άνδρες τους, οι οποίοι με τη σειρά τους τις παροτρύνουν να ασχοληθούν με τα δικά τους άλογα για να μάθουν, ή τις δωρίζουν ένα νέο, δικό τους άλογο. Ενώ, υπάρχουν και γυναίκες, που αυτοβούλως αποφασίζουν να ασχοληθούν με τα άλογα από προσωπικό ενδιαφέρον και μεράκι.

Γενικά, οι λόγοι ενασχόλησης με τα άλογα των γυναικών είναι οι ίδιοι με αυτούς των ανδρών, εκτός της περίπτωσης που ξεκινούν λόγω των ανδρών συζύγων τους. Δεν άκουσα καμία περίπτωση, όπου η γυναίκα σύζυγος να παρότρυνε το σύζυγο της να ασχοληθεί και εκείνος. Όμως, οι γνώμες για τη θέση των γυναικών σε αυτήν την ανδροκρατούμενη ασχολία ποικίλουν. Άλλοι υποστηρίζουν, πως συχνά υποτιμώνται, και άλλοι ισχυρίζονται, ότι τις αντιμετωπίζουν φυσιολογικά. Θα σταθώ στην επεξήγηση της γνώμης περί υποτίμησης των γυναικών, διότι έχει να κάνει με μία μακροχρόνια υποτίμηση των γυναικών από τον ανδρικό πληθυσμό στο ευρύτερο πλαίσιο των διαφόρων κοινωνιών.

Συνήθως, παρακολουθώντας δράσεις των «αλογάδων», παρατηρεί κανείς, ότι χωρίζονται σε παρέες, εντός των οποίων κάποιος εντοπίζει μία με δύο γυναίκες

ανάμεσα τους με άλογα. Από εκείνες τις γυναίκες συχνά κάποια θα είναι σύζυγος, ή κόρη, ή πιθανόν να έχει και κάποιου άλλου είδους συγγένεια με κάποιον από την παρέα και σπανιότερα θα είναι απλώς μία φίλη ενός ή και περισσότερων ατόμων της παρέας, οι οποίοι αποφασίζουν να συμμετέχουν όλοι μαζί σε μία εκδήλωση.

Ρωτώντας τις συνεντευξιαζόμενες μου, αν είναι δύσκολο να ενταχθεί μία γυναίκα σε μία ανδρική παρέα, οι περισσότερες μου απάντησαν, πως είναι αρκετά εύκολο. Μάλιστα, μου είπαν, ότι δεν τις αντιμετωπίζουν με επιφυλακτικότητα, διότι επιδεικνύουν ανάλογο ζήλο με εκείνους και τις «παραδέχονται», που τα καταφέρνουν, αλλά και τις αποδέχονται στις παρέες τους. Όμως, άκουσα και αντίθετες απόψεις, όπως ότι δεν είναι εύκολη η ένταξη σε ανδρική παρέα, αν οι γυναίκες δεν είναι υπομονετικές απέναντι στην αλαζονεία και τον ανταγωνισμό, που εκδηλώνουν οι άνδρες κατά τις συζητήσεις τους τόσο για τις γνώσεις και τις εμπειρίες τους με τα άλογα, όσο και με άλλα κοινά τους ενδιαφέροντα. Ενώ, ακόμα, ισχυρίστηκαν, ότι τις γυναίκες τις αντιμετωπίζουν πάντα με επιφυλακτικότητα, πολύ πιθανόν λόγω του φύλου τους και δεν μπορούν να μπουν σε μία ανταγωνιστική και συγκριτική σχέση, όπως συμβαίνει μεταξύ των ανδρών «αλογάδων».

Αυτό μάλλον συμβαίνει εξαιτίας δύο βασικών λόγων. Πρώτον, η κύρια εκπαίδευση και προπόνηση των αλόγων των γυναικών γίνεται από άνδρες, είτε είναι οι σύζυγοι τους, είτε είναι φίλοι τους και μπορεί να μην βοηθάνε και καθόλου οι ίδιες²⁴. Συνήθως, εκείνες, που δεν βοηθούν καθόλου, είναι εκείνες, που τα ιππεύουν στον ιδιωτικό χώρο φύλαξης τους, ενώ εκείνες, που βοηθούν, είναι εκείνες, που τολμούν να τα ιππεύσουν και ίσως να κάνουν και κάποιο «κόλπο» με το άλογο τους και σε δημόσιο χώρο²⁵. Ενώ, δεύτερον, οι γυναίκες πάντα συνοδεύουν τους άνδρες τους στις ιπποδρομίες, που είναι ο κυρίως χώρος του ανταγωνισμού των «αλογάδων», και η μόνη συμμετοχή τους είναι στο υποστηρικτικό κομμάτι των ανδρών τους σε περιστατικά διαπληκτισμού, όπως της λεκτικής διαφωνίας των ανδρών τους με τους αντιπάλους τους, κλπ.

Βέβαια, και οι γυναίκες είναι συχνά ανταγωνιστικές. Επιθυμούν να κερδίζουν σε διαγωνισμούς ομορφιάς ή επιδείξεων και εκδηλώνουν τη δυσαρέσκεια τους προς ένα κακό αποτέλεσμα ή προς ένα όχι κολακευτικό σχόλιο ενός άνδρα για τις γνώσεις και τη συνολική δράση τους, όσον αφορά τα άλογα. Απλά, συνήθως, δεν θα

---

²⁴ Ενώ, μπορεί να δέχονται ακόμα και βοήθεια ως προς τη φροντίδα του αλόγου.

²⁵ Γνώρισα και μία περίπτωση γυναίκας, που το φρόντιζε και το εκπαίδευε μόνη της το άλογο, αλλά το ίππευε μόνο σε ιδιωτικό χώρο ως μορφή άθλησης.

προσπαθήσουν να καυγαδίσουν, αλλά θα προσπαθήσουν να απαντήσουν με ανάλογο σχόλιο, ώστε να τον φέρουν σε αμηχανία ή να τον εκνευρίσουν, ή θα φύγουν από το χώρο και ίσως να αρχίσουν να αποφεύγουν τη συντροφιά του. Ενώ, υπάρχουν και περιπτώσεις, όπου μπορεί πέρα από το φανερό υποστηρικτικό κομμάτι του συζύγου τους, όταν εκείνοι συμμετέχουν σε ιπποδρομίες, να υποκινήσουν ανταγωνισμό μεταξύ του συζύγου τους και κάποιου, ο οποίος προσπάθησε να τον υποτιμήσει σε δημόσιο χώρο και μπροστά σε φίλους ή γνωστούς, για να φροντίσει ο σύζυγος να διαφυλάξει την τιμή και την φήμη του.

Ωστόσο, ολοένα και περισσότερες γυναίκες αποφασίζουν να ασχοληθούν με τα άλογα, διότι τα θαυμάζουν ως ζώα και τα αγαπούν. Αγνοούν τις επιφυλακτικές στάσεις των ανδρών απέναντι τους και τη μακροχρόνια υποτιμημένη κοινωνική τους θέση και βάζουν τα δυνατά τους για να γίνονται όλο και καλύτερες ανάμεσα στα άτομα, που ασχολούνται με αυτό το χόμπι. Στη συνέχεια της εργασίας θα εξηγηθούν και άλλα ζητήματα περί της θέσης των «αμαζόνων» ανάμεσα στους άνδρες «αλογάδες», ώστε να οριοθετηθεί η ταυτότητα του «αλογά».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Ο ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΤΩΝ «ΑΛΟΓΑΔΩΝ».

3.1 Οι λόγοι ύπαρξης του ανταγωνισμού.

Η ύπαρξη του ανταγωνισμού είναι ολοφάνερη και ευνόητη ανάμεσα στους «αλογάδες» του νησιού. Ο εντονότερος ανταγωνισμός υφίσταται μεταξύ των ανδρών, καθώς εκείνοι συμμετέχουν σε ιπποδρομίες, επιδείξεις και διαγωνισμούς ομορφιάς και είναι εκείνοι, που συχνάζουν σε κοινούς τόπους διασκέδασης, και αναφέρομαι στα καφεενεία, όπου ευνοούνται οι συζητήσεις για τα επιτεύγματα του καθενός, και αυτές οι συζητήσεις συχνά εξελίσσονται σε διαπληκτισμούς λόγω των διαφορετικών απόψεων τους και του προκλητικού τρόπου υποστήριξης των απόψεων τους. Αλλά, ως πάrouμε τα πράγματα από την αρχή.

Κατά τις συνομιλίες μου με κάποιους «αλογάδες» μπορώ να πω, ότι όλοι παραδέχτηκαν, ότι υπάρχει ανταγωνισμός μεταξύ τους.. Άνδρες και γυναίκες, που ασχολούνται με τα άλογα, υποστήριξαν, ότι ο ανταγωνισμός είναι παντού και πάντα ο ίδιος, δηλαδή τόσο μεταξύ μόνο των ανδρών ή μόνο των γυναικών, όσο και μεταξύ ανδρών και γυναικών. Εκεί, που επικεντρώθηκε η προσοχή μου, ήταν, όταν στρέψαμε τη συζήτηση στους λόγους ύπαρξης του ανταγωνισμού.

Μία συνομιλήτρια μου εξέφρασε την άποψη, ότι ο ανταγωνισμός αναπτύσσεται περισσότερο μεταξύ κάποιων ανδρών, που διαθέτουν «κακό χαρακτήρα» και είναι «στενόμυαλοι», ενώ πιστεύει, ότι περισσότερο ανταγωνίζονται οι άνδρες, που κατοικούν στα χωριά του νησιού. Άλλες συνομιλήτριες μου στάθηκαν στο γεγονός, ότι οι άνδρες ανταγωνίζονται, διότι είναι εκείνοι, που πασχίζουν για την ατομική αναγνώριση και διάκριση τους ανάμεσα στους υπολοίπους.

Εδώ, θα ήθελα να σταθώ σε ένα νέο τρόπο έκφρασης του ανταγωνισμού τους μέσω των διαδικτυακών τους προφίλ σε μέσα κοινωνικής δικτύωσης, όπου γνωστοποιούν τις μεταξύ τους διαφορές. Θα αναφερθώ σε ένα φετινό, χαρακτηριστικό περιστατικό διαδικτυακού διαπληκτισμού μεταξύ «αλογάδων» για τα αποτελέσματα ενός διαγωνισμού ομορφιάς στα πλαίσια ενός πανηγυριού. Ένας «αλογάς», που συμμετείχε, ανέβασε τη φωτογραφία του αλόγου, που αναδείχτηκε ως ομορφότερου, αφήνοντας να εννοηθεί, ότι υπήρχαν και καλύτερες συμμετοχές και λόγω της αδικίας, που ένιωσε, ότι δεν θα πάρει ξανά μέρος σε αυτήν την εκδήλωση. Αυτή η ανάρτηση άνοιξε τον ασκό του Αιόλου και ακολούθησαν πλήθος σχολίων και από άλλους «αλογάδες», οι οποίοι δήλωσαν, ότι είτε στο παρελθόν ή και ακόμα,

συνεχίζουν να αδικούνται σε τέτοιου είδους εκδηλώσεις, όμως άρχισαν να διαπληκτίζονται και μεταξύ τους, διότι την αδικία του ενός μπορεί να μην την αντιμετώπιζε κάποιος άλλος ως αδικία και ούτω καθεξής. Τα δύο πιο αξιοσημείωτα σημεία αυτής της μεγάλης κουβέντας για μένα ήταν, όταν άρχισαν να συγκρίνονται ως προς τα λεφτά, που διαθέτουν ο καθένας για να στολίσει το άλογο του και κατά πόσο σωστό είναι να κρίνεται έτσι ένα άλογο, αντί για τη φυσική του ομορφιά, αλλά και το γεγονός, ότι όλες οι γυναίκες, που θέλησαν να πουν κάτι, ήταν με σκοπό να εξομαλύνουν την κατάσταση.

Συνολικά, τα ζητήματα, που δημιουργούν ανταγωνιστικές σχέσεις, είναι η φήμη, η διάκριση, ο εγωισμός και τα ζητήματα τιμής και ντροπής, όχι όμως υπό την έννοια προσδιορισμού της τιμής ως ανδρικό ζήτημα και της ντροπής ως γυναικείου θέματος, όπως για παράδειγμα το έκανε ο Campbell στο εθνογραφικό του έργο. Και θα εξηγήσω, τι ακριβώς εννοώ.

Ο Campbell στο εθνογραφικό του έργο για τους Σαρακατσάνους μίλησε για τα ζητήματα τιμής και ντροπής και υποστήριξε, ότι οι άνδρες είναι υπεύθυνοι για την τιμή τη δική τους και της οικογένειάς τους, ενώ οι γυναίκες είναι υπεύθυνες για την ντροπή, που μπορεί να επιφέρουν στους άνδρες τους. Στην κοινωνία των Σαρακατσάνων το κύριο μέλημα των ανδρών είναι η διασφάλιση της τιμής και της υπόληψης του ονόματός τους για την ηθική και κοινωνική προστασία της οικογένειάς τους εντός της κοινότητας τους. Οι ανταγωνιστικές σχέσεις των ανδρών είναι στο ζενίθ και κύριο μέλημα είναι η διατήρηση του γοήτρου τους. Ο Campbell εξήγησε, ότι η τιμή εκφράζει την ιδέα της αξίας τόσο των ατόμων, όσο και των ομάδων, που βρίσκονται σε συνεχή ανταγωνισμό μεταξύ τους. Ο ανταγωνισμός συνδέεται άμεσα με τον ανδρισμό, διότι για εκείνους «το να είσαι άνδρας» σημαίνει, πως πρέπει να στηρίζεις την οικογένειά σου και οποιόν του το ζητήσει, αλλά να είναι και άφοβος. Αντίθετα, η ντροπή είναι σεξουαλική ντροπή, που συνδέεται με τις γυναίκες, καθώς οφείλουν να έχουν αγνό τρόπο σκέψης και δράσης σε όλες τις φάσεις της ζωής τους, δηλαδή είτε είναι παντρεμένες ή άγαμες, κλπ. Γενικά, πρέπει η συνολική εξωτερική εμφάνιση τους και η συμπεριφορά τους να διαφυλάττουν τη φήμη του άνδρα τους και συνεπώς και της υπόλοιπης οικογένειάς τους. Μόνο, αν τηρεί αυτό τον τρόπο σκέψης και δράσης, χαρακτηρίζεται ως «τίμια» μία γυναίκα, αλλιώς την χαρακτηρίζουν ως «αδιάντροπη», κ.ά. (Campbell J., 1964, pg. 263-274)

Στην περίπτωση των «αλογάδων» τα ζητήματα της τιμής και της ντροπής αφορούν τόσο τους άνδρες, όσο και τις γυναίκες. Η τιμή για τους άνδρες επέρχεται

σταδιακά μέσω της καλής φήμης, που αποκτά ένας «αλογάς». Για να αποκτήσει φήμη πρέπει πρωτίστως να έχει κάνει σωστή επιλογή αγοράς αλόγου για τον σκοπό, που επιθυμεί. Δηλαδή, να είναι γρήγορο, όμορφο, ή να τα συνδυάζει και τα δύο προηγούμενα χαρακτηριστικά, ανάλογα με το τι επιθυμεί ο ιδιοκτήτης του, και να του αποφέρει συνεχόμενες ή τουλάχιστον συχνές βραβεύσεις. Άρα, σκοπός του κάθε «αλογά» γίνεται η προσπάθεια να κερδίζει σε κάποιο αγώνα ή διαγωνισμό, που παίρνει μέρος, ώστε να διατηρεί το γόητρο του. Σε περιπτώσεις ήττας σε ιπποδρομία ή μη διάκρισης σε ομορφιά του αλόγου τους αναπτύσσονται αισθήματα ντροπής και ενεργοποιείται ο εγωισμός και ο ανταγωνισμός τους²⁶. Σε αντίθεση, για τις γυναίκες το ζήτημα της τιμής τους ανάγεται στην προσπάθεια επίτευξης της φροντίδας και της ίππευσης του αλόγου τους χωρίς τη βοήθεια άλλου ατόμου. Ενώ, ντροπή νιώθουν σε περιπτώσεις, που δεν τα καταφέρνουν με τη σωστή ίππευση του αλόγου, ή αναγκαστούν να απευθυνθούν σε άλλον, άνδρα «αλογά» για τις βοηθήσει με τη φροντίδα του αλόγου τους, αλλά και σε συζητήσεις, κατά τις οποίες καταλάβουν, ότι τις προσβάλλουν και τις υποτιμούν ως προς τις ικανότητες και τις γνώσεις τους για τα άλογα, επειδή πιθανόν ζήτησαν βοήθεια από κάποιον άλλον ή είδαν κάποιο περιστατικό μη σωστού χειρισμού του αλόγου τους. Συνεπώς, είναι ζητήματα, που απασχολούν και τα δύο φύλα, αλλά σε διαφορετική βάση.

Ο ανταγωνισμός αναπτύσσεται και μεταξύ ανθρώπων με συγγένεια. Μπορεί οι μεγαλύτεροι σε ηλικία συγγενείς να μην ανταγωνίζονται τους μικρότερους σε ηλικία, όπως ένας θεός τον ανιψιό του, αλλά μπορεί να αναπτυχθεί ανταγωνισμός μεταξύ δύο ανδρών αδερφών για το ποιος είναι καλύτερος. Το ζήτημα της τιμής δεν σχετίζεται με την υπερηφάνεια, αλλά μελετάται ως κοινωνική χρησιμότητα ως προς τον υπολογισμό της αξίας ατόμων ή και κοινωνικών ομάδων κατά τις εθνογραφίες, που συντελέστηκαν στο μεσογειακό χώρο. Η κάθε κοινωνία την αναγνωρίζει και την εξηγεί με διαφορετικά κριτήρια. Αλλά, σε όλες τις περιπτώσεις ο ανταγωνισμός μεταξύ ανθρώπων χωρίς συγγένεια διακρίνεται ως εντονότερος. (Peristiany J., 1974, pg. 9-17)

Ο ανταγωνισμός μεταξύ συγγενικών προσώπων παραμερίζεται, όταν κάποιο πρόσωπο, που δεν συνδέεται μαζί τους με συγγένεια προσπαθήσει να εμπλακεί και να οξύνει την μεταξύ τους ένταση. Τότε, ξεχνάνε τις μεταξύ τους διαφορές και στρέφονται να υποδείξουν στο άλλο τρίτο πρόσωπο, ότι δεν έπραξε σωστά. Όμως,

---

²⁶ Τότε, είναι, που παρατηρούνται οι περισσότερες αψιμαχίες μεταξύ τους και κυρίως εντός των χώρων, που συμμετέχουν.

συχνό είναι το φαινόμενο να λησμονούν τις ανταγωνιστικές τους σχέσεις σε μεταξύ τους συνενυρέσεις εκτός των χώρων, που διαγωνίζονται, διότι οι δεσμοί φιλίας και αλληλεγγύης, που τους ενώνουν, γενικά τους «αλογάδες», είναι ισχυρότεροι.

3.2 Η ταυτότητα του «αλογά».

Σε αυτήν την υποενότητα θα προσπαθήσω να ορίσω την ταυτότητα του «αλογά» βάσει των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών, τα οποία αποδίδουν σε έναν «καλό αλογά». Είναι σημαντικό, διότι θα γίνει σαφής η διαφοροποίηση, που υφίσταται μεταξύ των ανδρών «αλογάδων» με τις γυναίκες «αμαζόνες».

Γενικά, οι έμφυλοι ρόλοι διαφοροποιούνται μεταξύ ανδρών και γυναικών, διότι κατά την κοινωνικοποίηση τους αποκτούν κάποια συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Οι άνδρες μαθαίνουν να είναι δυνατοί, πετυχημένοι, ικανοί, υπεύθυνοι και να έχουν τον έλεγχο, καθώς οφείλουν να εξασφαλίσουν τα προς το ζην της οικογένειάς τους. Σε αντίθεση με τις γυναίκες, που τις διακρίνει μία πιο συνεσταλμένη συμπεριφορά λόγω της σεξουαλικής τους φύσης. Έτσι, κοινωνικά κατατάσσονται ως κατώτερες των ανδρών. (Παπαταξιάρχης Ε., 1992, σελ. 44-61)

Βέβαια, υπάρχει και αντίλογος αυτής της πραγματικότητας, όπου οι ερευνητές εντοπίζουν, ότι παρά τη φαινομενικά κατώτερη κοινωνική θέση των γυναικών, οι γυναίκες έχουν μία ισχυρή θέση στην κοινωνία. Είναι υπεύθυνες για το νοικοκυριό και έχουν τη δύναμη να κατευθύνουν τη σκέψη και τη δράση των ανδρών τους. Αυτό το επιτυγχάνουν τόσο ως προς τα οικονομικά ζητήματα, όσο και ως προς τα θέματα διαχείρισης και διατήρησης του γοήτρου του συζύγου τους. (Du Boulay, 1986, pg. 158-161) Έτσι, η θέση της γυναίκας, τουλάχιστον από ανθρωπολογικής πλευράς, άρχισε να αλλάζει με σκοπό την αναγνώριση της ισότητας των δύο φύλων, όπως ειπώθηκε σε προηγούμενη υποενότητα.

Σε αυτό το σημείο, θα σταθώ σε δύο οφθαλμοφανή δεδομένα. Πρώτον, οι ανταγωνιστικές σχέσεις και η διασφάλιση της τιμής είναι ανδρικά ζητήματα, επειδή είναι εκείνοι, οι οποίοι επιθυμούν να αναπτύξουν το γόητρο τους και να το διατηρούν ανάμεσα στα άλλα άτομα της κοινωνίας τους. Ενώ, δεύτερον οι γυναίκες νοιάζονται να κάνουν μόνο αυτό, που επιθυμούν χωρίς να αναπτύξουν ανταγωνιστικές σχέσεις, διότι δεν επιδιώκουν να συμμετέχουν σε εκδηλώσεις, όπως ιπποδρομίες, κλπ. Γενικά, ακόμα και οι γυναίκες, που από προσωπικό ενδιαφέρον αποκτούν ένα άλογο, για την φροντίδα και την εκπαίδευση του βοηθούνται από έναν

ή περισσότερους άνδρες φίλους τους, καθώς επίσης ζητούν συμβουλές για διάφορα ζητήματα. Οι γυναίκες, που νιώθουν ανταγωνισμό, είναι κυρίως εκείνες, οι οποίες διατηρούν κοινό άλογο με τους συζύγους τους, ή αν έχουν δικό τους, νιώθουν ανταγωνισμό για το άλογο, που ο σύζυγος τους θα αποφασίσει να προπονήσει και να το πάει να διαγωνισθεί (δηλαδή, είτε το δικό του, ή το δικό τους). Δηλαδή, οι «αντίπαλοι» των συζύγων τους γίνονται και δικοί τους. Βέβαια, τον ανταγωνισμό τους μπορεί να τον εκφράσουν άμεσα με κάποιο συγκρατημένο σχόλιο, αλλά ανάλογα με το ύφος, που οι «αντίπαλοι» μιλούν προς στους άνδρες τους εντός του χώρου, που διαγωνίζονται τα άλογα τους, ή κυρίως σε σχόλια, που κάνουν με πιο οικεία τους πρόσωπα. Άρα, η δράση των «αμαζόνων» υφίσταται, διότι υπάρχει βοήθεια και στήριξη από τους άνδρες «αλογάδες».

Ακόμα και σήμερα, η συμπεριφορά κάποιων γυναικών βοηθά έτσι στη διατήρηση κάποιων στερεοτύπων για το γυναικείο φύλο. Για παράδειγμα, ένα στερεότυπο είναι η «ανικανότητα των γυναικών να μιλούν ορθολογικά». Γι' αυτόν τον λόγο, γυναίκες, οι οποίες είναι δυναμικές και τολμούν να ανταπαντούν στους άνδρες, αποκτούν το σεβασμό τους. Αντίθετα, οι γυναίκες, που σιωπούν ή τείνουν να εφαρμόζουν την πρακτική του κουτσομπολιού, ελέγχονται από τους συζύγους τους, προκειμένου να τις προστατεύουν στο κοινωνικό σύνολο. Έτσι, το γυναικείο φύλο εκπίπτει σε κατώτερη θέση σε σύγκριση με το ανδρικό. (Herzfeld M, 1991, pg. 79-84) Στις μέρες μας, αναγνωρίζεται η ισότητα των φύλων, αλλά οι γυναίκες προτιμούν να διατηρούν έναν πιο πράο χαρακτήρα, έτσι συχνά ή αγνοούνται από τους άνδρες ή απλώς δεν μπορούν να μπουν σε διαδικασία σύγκρισης ή ανταγωνισμού με εκείνες.

Από την άλλη πλευρά, οι άνδρες έχουν την ικανότητα να μοιράζονται κοινές εμπειρίες και να κάνουν αισθητή την ανδρική τους ταυτότητα. Ο πιο κατάλληλος τρόπος είναι μέσω των φιλιών τους. Η φιλία μπορεί να αναπτυχθεί μεταξύ συγγενικών προσώπων, όπως μεταξύ αδερφών ή πατέρα – γιου, μεταξύ ατόμων, που υπηρέτησαν μαζί στο στρατό, ή ατόμων της ίδιας γενιάς. Οι άνδρες αρέσκονται να συναθροίζονται σε καφενεία, όπου συζητούν για τα επιτεύγματα τους, πίνουν, κερνάνε ο ένας τον άλλον και γενικά έρχονται πιο κοντά μέσα από καταστάσεις κεφιού, όπου μπορεί να προκύψουν και περαιτέρω φιλίες μεταξύ ατόμων, που συχνάζουν και αρχίζουν να συνδιαλέγονται στο ίδιο καφενείο. Οι ανδρικές φιλίες είναι φανερό, ότι στηρίζονται σε αισθήματα αλληλεγγύης. (Papataxiarchis E., 1991, pg. 156-179)

Γι' αυτό τον λόγο, οι ανδρικές φιλίες θεωρούνται ως δυνατότερες από εκείνες των γυναικών βάσει διαφόρων ερευνών. Οι άνδρες κατορθώνουν να σχηματίζουν δίκτυα επικοινωνίας και να είναι ισχυρότεροι λόγω των κοινωνικών τους διασυνδέσεων. Μάλιστα, λόγω του κοινωνικού διαχωρισμού, που υφίσταται, διαπιστώνεται, ότι τόσο οι γυναίκες όσο και οι άνδρες επιλέγουν να επιτελούν τη καθεαυτή γυναικεία και ανδρική τους ταυτότητα σε διαφορετικά μέρη, κάνοντας πιο διακριτά τα «χωρικά σύνορα» των φιλιών τους²⁷. (Nardi P., 1992, pg. 59-63)

Συχνά «αλογάδες», που κατά περιόδους έχουν υπάρξει «αντίπαλοι», προσφέρθηκαν να βοηθήσουν σε κάποιο πρόβλημα, που προέκυψε στον «αντίπαλο» τους. Συγκεκριμένα, θα παραθέσω ένα πρόσφατο περιστατικό, όπου κάποιος «αλογάς» αντιμετώπισε σοβαρό τραυματισμού του αλόγου του. Αμέσως, μόλις το πληροφορήθηκαν και άλλοι «αλογάδες», ακόμα και εκείνοι που στο παρελθόν είχαν υπάρξει «αντίπαλοι» του, έσπευσαν να του προσφέρουν εθελοντικά, ό,τι βοήθεια μπορούσαν να δώσουν, διότι τον θεωρούν καλό άνθρωπο και καλό «αλογά», όπως οι ίδιοι του είπαν. Άρα, είναι φανερό, πως πέρα από την τοπική ταυτότητα και την πιθανή ή και όχι φιλία τους, τους «αλογάδες» τους ενώνει η κοινή ταυτότητα της ενασχόλησης τους και είναι απόλυτα αλληλέγγυοι για τον σκοπό της διατήρησης της.

Πριν προχωρήσω να ορίσω τους «αλογάδες», πρέπει να ξεκαθαριστεί και το γιατί συχνά οι ίδιοι οι «αλογάδες» διακρίνονται μεταξύ τους στους «παλιούς» και στους «νέους». Εδώ, αξίζει να αναφερθούν μερικές απόψεις, που άκουσα για αυτήν την διάκριση από τους ίδιους.

Καταρχάς, υπάρχουν εκείνοι, που πιστεύουν, πως δεν υφίσταται καμία διάκριση, διότι η ταυτότητα τους είμαι μία συγκεκριμένη, η οποία υπάρχει μέσα στο χρόνο και την αποκτά, όποιος αποφασίσει να ασχοληθεί με τα άλογα. Άλλοι ισχυρίστηκαν, πως χρησιμοποιείται ως διάκριση των «καλών» και «κακών» «αλογάδων». Κάποιοι θεωρούν τους «παλιούς» ως «καλούς» ποιοτικά, διότι είχαν πολλές εμπειρικές γνώσεις για τα άλογα και συμμετείχαν παντού, ενώ τους «νέους» ως «κακούς», διότι για πολλά ζητήματα μιλούν θεωρητικά, αλλά στην πράξη μπορεί κάτι να μην υφίσταται, όπως το ξέρουν στη θεωρία, γιατί τους λείπει η εμπειρία. Ενώ, άλλοι θεωρούν «κακούς» τους «παλιούς αλογάδες», διότι χρησιμοποιούσαν πιο κακές ποιοτικά μεθόδους εκπαίδευσης και «καλούς» τους «νέους», διότι πιστεύουν, ότι τα

---

²⁷ Για παράδειγμα, ένας τέτοιος ανδρικός χώρος είναι το καφενείο, ενώ το σπίτι θεωρείται ένας γυναικείος χώρος συνάθροισης γυναικών.

φροντίζουν περισσότερο. Έτσι, κάποιιοι θεωρούν τους «παλιούς» καλύτερους προπονητές αλόγων και τους «νέους» καλύτερους εκπαιδευτές των αλόγων.

Όλοι αναγνωρίζουν, ότι ο «καλός αλογάς» είναι αυτός, που το αγαπά το άλογο και το φροντίζει επαρκώς. Κατά τη γνώμη των περισσότερων, αν κάποιος δεν διαθέτει τα χρήματα για να φροντίσει ένα άλογο, όπως πρέπει, καλό θα ήταν να μη το αγοράζει, γιατί είναι ένα χόμπι – ή άθλημα, αναλόγως, πως κανείς το αντιμετωπίζει – ακριβό. Όμως, αυτό δε σημαίνει, ότι όλοι οι «αλογάδες» ανήκουν στην ίδια κοινωνική τάξη. Ακόμα, και άνθρωποι, που δεν έχουν την οικονομική άνεση, αλλά μεγάλωσαν σε οικογένεια με άλογο ή γενικά, έχουν μεγάλη αγάπη για τα άλογα, προτιμούν να διαθέσουν μέρος των χρημάτων τους για τη φροντίδα και τη διατήρηση ενός αλόγου και να τα στερηθούν τα χρήματα από την ικανοποίηση των προσωπικών τους αναγκών. Έτσι, «αλογά» θεωρούν και αποδέχονται τον άνθρωπο, που όχι μόνο έχει ένα άλογο στην κατοχή του, το οποίο το φροντίζει και το εκπαιδεύει, αλλά πρέπει να επιτελεί και την ταυτότητα του «αλογά». Δηλαδή, πρέπει να μην φοβάται τα άλογα, να είναι ικανός να ιππεύσει κάθε λογής άλογο, δηλαδή αρσενικό ή θηλυκό, ευνουχισμένο ή όχι, ήρεμο ή άγριο. και να συμμετέχει με αυτό, όπου εκείνος επιθυμεί. Εξάλλου, τα άλογα, όπως πιστεύουν, είναι έξυπνα ζώα, που σέβονται, όσους τα σέβονται και είναι εκείνα, που πρωτίστως επιλέγουν το «αφεντικό» τους, το οποίο μόνο θα υπακούν απόλυτα.

Βάσει όλων αυτών των δεδομένων θα όριζα τον «αλογά» ως «τον άνδρα, που αγαπά και φροντίζει καταλλήλως το άλογο του, το προπονεί και το εκπαιδεύει μόνος του, όντας ικανός και άφοβος να ιππεύσει κάθε ράτσας και φύλου άλογο, επιτελώντας την ταυτότητα του και ανταπεξέρχοντας στον υπάρχοντα ανταγωνισμό, επιδιώκοντας το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα της δουλειάς του για τη διατήρηση του γοήτρου του ανάμεσα στους υπολοίπους». Οι γυναίκες δεν επιλέγουν να αγοράσουν ένα νευρικό άλογο, το οποίο θα δυσκολευτούν να ιππεύσουν και το πιθανό είναι να μην μπορέσουν και να το εκπαιδεύσουν. Για το αυτόν το λόγο, όπως προαναφέρθηκε, δεν ασχολούνται και με τις ιπποδρομίες και συνεπώς δεν έχουν καταφέρει ως και σήμερα να τις βλέπουν ανταγωνιστικά οι άνδρες «αλογάδες», εννοώντας εντός των ορίων του ανταγωνισμού, που αναπτύσσεται μεταξύ τους. Έτσι, σε αυτό το σημείο αξίζει να φανεί, πως επιτελείται τόσο η ταυτότητα του «αλογά», όσο και η ιδιότητα της «αμαζόνας» στην πράξη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η ΕΠΙΤΕΛΕΣΗ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ «ΑΛΟΓΑ».

4.1 Η προετοιμασία του «αλογά».

Η ταυτότητα του «αλογά» γίνεται σαφής στο ευρύ κοινό, όταν επιτελείται. Δηλαδή στη θέα των «αλογάδων», όταν επιδεικνύουν τις ικανότητες των αλόγων τους είτε βάζοντας τα να διαγωνίζονται με εκείνους ή με άλλους αναβάτες, ή όταν τα ιππεύουν απλώς για να διανύσουν κάποια απόσταση για μία βόλτα ή για την εκπλήρωση κάποιου τάματος. Οι «αλογάδες» του νησιού συγκεντρώνουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά ως προς το ήθος, τις συνήθειες τους, αλλά και ως προς την εξωτερική τους εμφάνιση, όταν επιτελούν την ταυτότητα τους.

Οι «αλογάδες», όπως είπαμε, ενώνονται με δεσμούς φιλίας ή συγγένειας, έχουν αλληλεγγύη μεταξύ τους, ενώ συνάμα μπορεί να ανταγωνίζονται, και είναι και άνθρωποι των παραδόσεων, καθώς τους αρέσει να διασκεδάζουν με τις παρέες τους στα καφενεία, πίνοντας «ρακί»²⁸, μιλώντας για τα επιτεύγματα τους και τις κοινές ασχολίες τους. Ένα άλλο στοιχείο, όμως, που τους ενώνει, είναι η εντοπιότητα.

Όλες οι ανθρωπολογικές μελέτες στον αγροτικό ελληνικό χώρο κατέληξαν, ότι οι διάφορες τοπικές κοινωνίες χωρίζονται σε «στοιχειώδεις μονάδες αλληλεγγύης, αφοσίωσης και συμμετοχής, οι οποίες διατηρούν μεταξύ τους έντονες σχέσεις αντιπαλότητας, ανταγωνισμού ή αρνητικής αμοιβαιότητας». (Παπαταξιάρχης Ε., 1990, σελ. 334) Ενώ, ουσιαστικά προβάλλουν προς τις άλλες τοπικές κοινωνίες και γενικά στο σύνολο του ελληνικού κράτους, πως διατηρούν συγκεκριμένες στάσεις, οι οποίες προκύπτουν από τους κοινούς κώδικες συμβόλων και αξιών, που διαθέτουν. Η εντοπιότητα είναι η «αίσθηση της συμμετοχής σε ένα περιχαρακωμένο σύνολο, σε μία κοινωνική ή συμβολική ολότητα», που τοποθετείται ενδιάμεσα των «πρωταρχικών δομών της κοινωνικής οργάνωσης», όπως είναι η συγγένεια και η φιλία, και το έθνος – κράτος. (ό.π., 1990, σελ. 335) Επίσης, αποτελεί και ένα πολιτισμικό μόρφωμα, εφόσον διαθέτει κάποια συγκεκριμένα σύμβολα, τα οποία ορίζουν την τοπική ταυτότητα – συνείδηση και βοηθούν στην οργάνωση της ένταξης των ανθρώπων σε τοπικό επίπεδο. Γενικά, η εντοπιότητα ως ιδεολογία είναι η

---

²⁸ Προτρέποντας ο ένας τον άλλον «πάμε να πιούμε κανά ρακί», δεν σημαίνει, ότι θα πιούνε το ρακί, που όλοι γνωρίζουν. Πίνουν ούζο, αλλά το λένε μεταξύ τους «ρακί».

αντίστοιχη έννοια του τοπικισμού²⁹ των τοπικών πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων και του κοινοτισμού³⁰. (ό.π., 1990, σελ. 332-337)

Σε αυτά τα πλαίσια κάποιος εντοπίζει πολύ δυνατούς δεσμούς αλληλεγγύης μεταξύ των ανθρώπων με μία συγκεκριμένη ταυτότητα. Για παράδειγμα, αν ένας ξένος είτε με καταγωγή από άλλο μέρος της Ελλάδας, είτε με καταγωγή από άλλο μέρος του νησιού, προσβάλλει έναν «αλογά», τότε έρχεται αντιμέτωπος και με άλλα άτομα της τοπικής κοινωνίας του. Χαρακτηριστική ήταν η ιστορία ενός καβγά μεταξύ δύο «αλογάδων» στον τόπο καταγωγής και διαμονής του ενός – διότι, ο άλλος καταγόταν από άλλο χωριό του νησιού – όπου οι συγχωριανοί του (γενικά, αλλά και ειδικά οι υπόλοιποι «αλογάδες» του χωριού) έσπευσαν για να τον υποστηρίξουν και οξύνθηκαν και άλλο τα πνεύματα. Όπως έγινε σαφές ως εδώ, η τιμή είναι πολύ σημαντική για την υπόληψη ενός ανθρώπου και ιδιαίτερα του ανδρικού φύλου, καθώς οι άνδρες θα κάνουν τα πάντα για την προστασία της.

Μετά τη συμμετοχή τους σε κάποιον αγώνα ή διαγωνισμό πάντα ακολουθεί η «ρακοποσία»³¹ κατόπιν συνεννόησης των φίλων «αλογάδων». Εκεί αρχίζουν τα μεταξύ τους «κεράσματα», δηλαδή ανταλλάσσουν ποτά λέγοντας «αυτά είναι από μένα» και οι αποδέκτες των «δώρων» τα ανταποδίδουν στη συνέχεια, όπως το κατέγραψε και ο Ε. Παπαταξιάρχης στην εθνογραφική του έρευνα στο χωριό Μουριά της Λέσβου. (Παπαταξιάρχης Ε., 1992, σελ. 209-227) Βέβαια, ενώ γενικά τα καφενεία θεωρούνται χώροι συγκέντρωσης και διασκέδασης των ανδρών, οι «αλογάδες» καλούν στα καφενεία τις συζύγους, αλλά και άλλα συγγενικά τους πρόσωπα αρσενικού και θηλυκού γένους, που θέλουν να τους ακολουθούν σε κάθε τους δράση. Η περίπτωση συνοδείας γυναικών, που διατηρούν απλώς φιλία, υφίσταται, αλλά δεν είναι σύνηθες φαινόμενο. Όταν φτάσουν στο καφενείο, συχνά συναντούν φίλους ή γνωστούς, ή ακόμα και άτομα, που τους είδαν εν δράσει με το άλογο τους, οι οποίοι τους φιλοφρονούν και κάπως έτσι, αρχίζουν τα «κεράσματα» των ποτών.

Η επιτέλεση της ταυτότητας του «αλογά» συνδέεται απόλυτα και με την επιλογή της ανάλογης ενδυμασίας του για να συμμετέχει με το άλογο του, όπου επιθυμεί. Κατά μίμηση των «παλιών αλογάδων» περνούσε ένας συγκεκριμένος ενδυματολογικός κώδικας από γενιά σε γενιά, ο οποίος σταδιακά επηρεάστηκε και

---

²⁹ Είναι ιδεολογία των τοπικών πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων.

³⁰ Είναι μοντέλο οργάνωσης των σχέσεων σε τοπικό και όχι μόνο επίπεδο.

³¹ Όπως, το κατέγραψε και ο Ε. Παπαταξιάρχης στην έρευνα του στο χωριό Μουριά της Λέσβου.

από τα ΜΜΕ και εμπλουτίστηκε με ενδυματολογικά στοιχεία των προβεβλημένων καουμπόηδων από τις αμερικάνικες «western» ταινίες. Έτσι, κατέληξαν πλέον να επιλέγουν σκουρόχρωμα ρούχα, για παράδειγμα μαύρο παντελόνι και μαύρο πουκάμισο, ή τζιν παντελόνι και σκουρόχρωμο πουκάμισο ή σκουρόχρωμη μπλούζα. Κάποιοι επιλέγουν να φορέσουν και κάποιο γιλέκο, ενώ από θέμα υποδημάτων προτιμούν κοντά μποτάκια ή ψηλές «καουμπόικες» μπότες. Μάλιστα, οι περισσότεροι φορούν και κάποιο μαντήλι είτε στο κεφάλι τους, είτε γύρω από το λαιμό τους. Χαρακτηριστικός είναι και ένας από τους αναβάτες της Λέσβου, ο οποίος ιππεύει και τρέχει άλογα σε αγώνες, διότι επιλέγει να φορά καθαρά αγωνιστική ενδυμασία, όπως φορούν οι αναβάτες του ιπποδρόμου.

Σε γενικές γραμμές τον ίδιο ενδυματολογικό κώδικα ακολουθούν και οι γυναίκες. Μάλιστα, ο πίνακας έξι απεικονίζει έναν «αλογά» και μία «αμαζόνα», των οποίων ο ρουχισμός και τα υποδήματα στηρίζονται στα παραπάνω στοιχεία. Οι γυναίκες, που διαφέρουν, είναι εκείνες, που συμμετέχουν σε επιδείξεις ή διαγωνίζονται ως προς την ομορφιά των αλόγων τους, επειδή επιλέγουν ωραία, μονόχρωμα, αλλά και ανοιχτόχρωμα ρούχα, τα οποία τα ταιριάζουν μεταξύ τους και με τα υποδήματα τους, ενώ συχνά φροντίζουν να τα ταιριάζουν και με το στολισμό του αλόγου τους. Για παράδειγμα, μία γυναίκα, που βραβεύτηκε για την ομορφιά του αλόγου της, επέλεξε άσπρη μπλούζα με άσπρο παντελόνι και μαύρες «καουμπόικες» μπότες και όλο τον εξοπλισμό του αλόγου της τον επιμελήθηκε, ώστε να είναι σε άσπρο χρώμα. Ενώ, άλλη γυναίκα επέλεξε να φορέσει του ίδιου τύπου καπέλου με εκείνη στο άλογο της και στον ίδιο χρωματισμό, πέρα από το γενικό ταίριασμα χρωμάτων, που έκανε στα δικά της ρούχα και στον εξοπλισμό της.

Μπορεί το ένδυμα να άργησε να μελετηθεί από την ανθρωπολογία, διότι συνοδευόταν από το στερεότυπο του «επιφανειακού» του περιεχομένου, όμως οι διάφοροι μελετητές κατέληξαν, ότι η μελέτη του βοήθησε στην περαιτέρω μελέτη της κοινωνικής διάκρισης των ανθρώπων. Διότι, η ποιότητα και η καλαισθησία της εμφάνισης τόσο του αναβάτη, όσο και του αλόγου του, φανερώνουν το οικονομικό υπόβαθρο κάθε ανθρώπου, διακρίνοντας τα άτομα σε αυτά με οικονομική άνεση και σε εκείνα που δεν έχουν οικονομική άνεση. Ενώ, ενδιαφέρον έχουν και οι σημειολογικές προσεγγίσεις του ενδύματος, καθώς το ένδυμα προσφέρει πληροφορίες για τον άνθρωπο, που το φορά, σχετικά με το φύλο του, την κοινωνική του τάξη, ακόμα και για τον χαρακτήρα του. Μία ενδιαφέρουσα ερευνητική οπτική του ενδύματος ήρθε από τον Barthes, που το μελέτησε ως κοινωνικό θεσμό και όχι ως

ατομική πράξη. Έτσι, διέκρινε το ένδυμα από την ενδυμασία, επειδή «το ένδυμα χαρακτηρίζει την ατομική πράξη και μπορεί να μελετηθεί με μορφολογικούς ή ψυχολογικούς όρους, ενώ η ενδυμασία εμπεριέχει κοινωνικά στοιχεία (ηλικιακή ομάδα, φύλο, τάξη, κλπ.) και αποτελεί φαινόμενο κοινωνιολογικού ή ιστορικού ενδιαφέροντος». (Γιαλούρη Ε., 2012, σελ. 355-364) Στα πλαίσια αυτής της άποψης οι ενδυματολογικές επιλογές των «αλογάδων» πρέπει να μελετηθούν ως μία ενδυμασία, όχι απόλυτα ίδια σε χρώματα, υφάσματα και με τα ίδια μέρη, καθώς μπορεί και να μην φορέσει, για παράδειγμα ένας «αλογάς» το γιλέκο ή το μαντήλι, που προανέφερα, ή μπορεί να επιλέξει πιο ανοιχτόχρωμα ρούχα, αν και αυτό το συνηθίζουν περισσότερο οι γυναίκες «αμαζόνες».

Χαρακτηριστικό παράδειγμα μπορεί να αποτελέσει η πορεία πολλών «αλογάδων» τόσο από την πόλη της Μυτιλήνης, όσο και από διάφορα χωριά της Λέσβου, προς τιμή του εορτασμού του Ταξιάρχη στο Μανταμάδο κάθε χρόνο δεκαπέντε μέρες μετά την Κυριακή του Πάσχα. Οι «αλογάδες» είτε ως ένα είδος εκπλήρωσης τάματος, είτε επειδή πιστεύουν πολύ στον Ταξιάρχη³² οργανώνονται σε παρέες για να φθάσουν στο μοναστήρι του. Κατά τη διαδρομή τους σταματάνε σε διάφορα καφενεία, προκειμένου να ξεκουραστούν οι ίδιοι, αλλά και τα άλογα τους. Ο πίνακας εφτά απεικονίζει τόσο «αλογάδες» κατά την πορεία τους στο μοναστήρι του Ταξιάρχη, όσο και ένα από τα μέρη ξεκούρασης των ίδιων και των αλόγων τους. Σε αυτά τα καφενεία κάθονται είτε μόνο με τις παρέες τους, είτε ενώνονται με άλλες παρέες, που διατηρούν φιλικές σχέσεις ή γνωρίζονται και εκτιμούν ο ένας τον άλλον και πιθανότατα να κατάγονται ή να διαμένουν στον ίδιο τόπο. Εκεί παρατηρώντας τους κάποιος ξένος, διακρίνει τον κοινό ενδυματολογικό κώδικα και τις σχέσεις αλληλεγγύης, που υπάρχουν, καθώς συχνά, για παράδειγμα, μπορεί κάποιος άλογο να προσπαθήσει να φύγει και αμέσως όχι μόνο ο ιδιοκτήτης του, αλλά και άλλοι «αλογάδες» θα σπεύσουν για να το αποτρέψουν και να βοηθήσουν τον ιδιοκτήτη. Φθάνοντας στο μοναστήρι βρίσκουν τόπους για να δέσουν με τα καπίστρια τα άλογα τους μέχρι να προσκυνήσουν και μετά να τα μεταφέρουν πίσω στον τόπο τους με ό,τι μεταφορικό μέσο διαθέτουν για να μην κουράσουν περισσότερο τα άλογα τους. Μετά συχνά συνεχίζουν τη «ρακοποσία» σε άλλα μέρη, που εκείνοι «κανονίζουν» με τις παρέες τους.

---

³² Γενικά, οι κάτοικοι του νησιού είναι δεμένοι πολύ με τον Ταξιάρχη, τον θεωρούν προστάτη του νησιού και ότι κάνει πολλά θαύματα. Μάλιστα, κάθε χρόνο στη γιορτή του καταφθάνουν στο νησί και πολλοί άνθρωποι από άλλα μέρη της Ελλάδας για να πάνε είτε με τα πόδια, είτε με λεωφορείο στο μοναστήρι του στο Μανταμάδο να τον προσκυνήσουν και να εκπληρώσουν το όποιο τάμα τους.

Έτσι, οι δεσμοί φιλίας ή αλληλεγγύης, που γίνονται ισχυρότεροι λόγω της ισχύς της εντοπιότητας, η «ρακοποσία» και η ενδυμασία είναι τρία βασικά στοιχεία ή αλλιώς τρεις κοινοί τρόποι έκφρασης των «αλογάδων» και ως σύνολο γίνεται ευδιάκριτο κατά την επιτέλεση της ταυτότητας τους. Όμως, ιδιαίτερη είναι και η προετοιμασία και η παρουσία των αλόγων τους.

4.2 Η προετοιμασία και ο στολισμός του αλόγου.

Οι «αλογάδες» είναι πολύ δεμένοι με τα άλογα τους και αφιερώνουν πολλές ώρες για τη φροντίδα, την προπόνηση και την εκπαίδευση τους. Ξοδεύουν, όμως, και αρκετά χρήματα όχι μόνο για τη φροντίδα τους, αλλά και για τον όσο πιο περίτεχνο στολισμό επιθυμούν να έχουν.

Από ερευνητικής άποψης, οι μελετητές επικεντρώνονται στην ανάλυση των λεγόμενων «ζώων συντροφιάς», ή αλλιώς των «κατοικίδιων», αναφερόμενοι στα σκυλιά ή στις γάτες, που οι άνθρωποι κατά κύριο λόγο έχουν στα σπίτια τους. Μελετούν τη σχέση φιλίας, που αναπτύσσεται μεταξύ των ανθρώπων και των ζώων, της οποίας χαρακτηριστικά είναι η αγάπη και η εμπιστοσύνη. Και αν τα ζώα δεν μιλούν, όπως οι άνθρωποι, βρίσκουν τον τρόπο να εκδηλώσουν τον σεβασμό και την αγάπη τους προς τους ιδιοκτήτες τους. (Serpell J., 1996, pg. 125-143) Όμως και τα άλογα λειτουργούν με τον ίδιο τρόπο, δηλαδή αναγνωρίζουν σταδιακά τον ιδιοκτήτη τους και μέσα από την φροντίδα και την εκπαίδευση αποκτούν εμπιστοσύνη και αρχίζουν να τον σέβονται. Με τον ίδιο τρόπο του δείχνουν, τι τα ενοχλεί, ή τι τα ευχαριστεί. Δεν είναι μόνο μία σχέση φιλίας, αλλά και συνεργασίας, διότι τα άλογα μαθαίνουν να υπακούν κυρίως σε ένα άτομο, τον ιδιοκτήτη τους. Έτσι, σε περίπτωση, που ο αναβάτης, ο οποίος τρέχει ένα άλογο σε ιπποδρομία, δεν είναι και ο ιδιοκτήτης του, περνά πολλές ώρες προπόνησης και εκπαίδευσης για να μπορέσουν τουλάχιστον να συνεργάζονται στον αγωνιστικό χώρο.

Ένα άλογο χρειάζεται την καθημερινή του περιποίηση³³, αλλά έχει και τις ιδιαίτερες ανάγκες του για να μπορέσει να το ιππεύσει ο ιδιοκτήτης του εκτός του χώρου, που το διατηρεί, όπως είναι το πετάλωμα των άκρων του. Ένας «αλογάς» διαθέτει πολλές ώρες για την προπόνηση του αλόγου του, όταν πρόκειται να το βάλει να συμμετέχει σε ιπποδρομίες. Για αυτόν τον σκοπό ένα άλογο προπονείται

---

³³ Πρέπει να ταΐσουν το άλογο τους, να του βουρτσίσουν το τρίχωμα τους, κλπ.

καθημερινώς, προκειμένου να αντέχει και να βελτιώνεται ως προς την απόδοση του. Η προπόνηση του γίνεται είτε χωρίς τον αναβάτη του, είτε με τον αναβάτη του. Όταν πλησιάζει ο καιρός της ιπποδρομίας, τότε οι προπονήσεις γίνονται εντατικότερες και μαζί με τον αναβάτη του. Ενώ, η εκπαίδευση αφορά το κομμάτι εκμάθησης ορισμένων κανόνων του αλόγου, όπως να υπακούει τον ιδιοκτήτη του και να τον πλησιάζει, όταν εκείνος το φωνάζει, να δέχεται στο σώμα του τον απαραίτητο εξοπλισμό για να ιππευτεί, όπως τη σέλα, κ.ά., να μάθει, ποιος είναι ο χώρος του στάβλου, όπου πρέπει να εισέρχεται για να τρώει, να ξεκουράζεται και να προφυλάσσεται από τα άσχημα καιρικά φαινόμενα, όπως επίσης μαθαίνει να μην φοβάται την είσοδο του στο όχημα του ιδιοκτήτη του, με το οποίο το μεταφέρει στις διάφορες εκδηλώσεις³⁴.

Ως προς τον στολισμό του αλόγου υπάρχουν διάφορα στολίδια. Καταρχάς, υπάρχουν τα δεδομένα εξαρτήματα, που χρησιμοποιούνται κατά την ίππευση των αλόγων. Αυτά είναι οι σέλες, τα χαλινάρια³⁵, τα «μπροστινάρια» ή «στηθούρια» και τα «πισινάρια» ή «κουσκούλια»³⁶, τα οποία χρησιμοποιούνται ως στηρίγματα της σέλας, ώστε να είναι σταθερή, όταν το άλογο με τον αναβάτη του αναβαίνουν ανηφόρες ή κατεβαίνουν κατηφόρες. Στα «βαρβάτα» άλογα, που τρέχουν σε ιπποδρομίες, τοποθετούν παρωπίδες ή αλλιώς μάσκες με ειδικά προστατευτικά από το πλάι των ματιών τους για να βλέπουν μόνο ευθεία τα άλογα και να μην επηρεάζονται από την ύπαρξη των θηλυκών αλόγων γύρω τους³⁷. Όμως, παρωπίδες τοποθετούν και σε θηλυκά άλογα και σε ευνουχισμένα αρσενικά άλογα, εφόσον έχουν την τάση να κανγαδίζουν με άλλα άλογα του ίδιου ή και όχι φύλου με εκείνα.

Επάνω σε αυτά τα δεδομένα εξαρτήματα κάποιιοι προσθέτουν επιπρόσθετα στολίδια, όπως χάντρες, ματόχαντρα, χαϊμαλιά (δηλαδή, φυλαχτά), φούντες ή μαντήλια στους λαιμούς των αλόγων, αλλά συχνά τα μαντήλια τα φορούν και οι ίδιοι οι «αλογάδες» είτε γύρω από το λαιμό τους, είτε στο κεφάλι τους. Στον πίνακα οχτώ

---

³⁴ Οι περισσότεροι αλογάδες σπεύδουν να αγοράσουν τρέιλερ για τα αυτοκίνητα τους, εξασφαλίζοντας τις ανάλογες άδειες για αυτά, ώστε να μην ταλαιπωρούν τα άλογα τους, και να τα μεταφέρουν όσο πιο κοντά στο χώρο, που επιθυμούν να παρευρεθούν μαζί. Συχνό, όμως, είναι το φαινόμενο, άνθρωποι από διάφορα χωριά να καταφεύγουν στη λύση της μεταφοράς των αλόγων τους με τα αγροτικά οχήματα, που διαθέτουν.

³⁵ Υπάρχουν και τα καπίστρια, αλλά τα χρησιμοποιούν για να πιάνουν τα άλογα τους στον ιδιωτικό τους χώρο για να τα καθαρίζουν και να τα ετοιμάζουν για βόλτα – πορεία.

³⁶ Όπως, τα αποκαλούν οι ντόπιοι.

³⁷ Σε αγώνες ταχύτητας, όταν οι αναβάτες έχουν να κάνουν με ανυπάκουα άλογα, διαθέτουν και ένα καμουτσίκι για να τους υπακούνε, εφόσον λεκτικά δεν το επιτυγχάνουν. Βέβαια, πλέον φροντίζουν κατά την εκπαίδευση να το φοβούνται τα άλογα απλώς με την κίνηση, διότι προσπαθούν να μην το ακουμπούν στο σώμα του ζώου.

παρουσιάζονται τα εν λόγω χαρακτηριστικά μαντήλια των «αλογάδων». Αυτά τα στολίδια πέρα από τη δυνατότητα αγοράς τους, συνήθως επιλέγουν να τα φτιάχνουν οι ίδιοι ή τους έχουν δοθεί από μεγαλύτερο σε ηλικία συγγενικό πρόσωπο. Αυτού του είδους το στολισμό τον κάνουν οι άνθρωποι, που αποφασίζουν να παρευρεθούν σε κάποιο πανηγύρι με το άλογο τους βάσει των παραδόσεων ή όταν πρόκειται να διαγωνισθούν ως προς την ομορφιά του αλόγου τους.

Η συμμετοχή ενός ανθρώπου με το άλογο του είναι μία ιδιαίτερη στιγμή για εκείνον, διότι κοπιάζει για να το φροντίσει και να το εκπαιδεύσει. Έτσι, όσο καλύτερο αποτέλεσμα αποφέρει ένα άλογο σε μία ιπποδρομία, τόσο πιο μεγάλη ικανοποίηση νιώθει ο ιδιοκτήτης του, καθώς βλέπει, ότι έπιασαν τόπο οι κόποι του. Από την άλλη πλευρά, όταν καταφέρουν και αναδείξουν το άλογο τους ως το ομορφότερο, καταλαβαίνουν, ότι έκαναν καλή επιλογή αλόγου, αλλά και ότι το επιμελήθηκαν εμφανισιακά με τον κατάλληλο τρόπο.

Σε μερικά χωριά πέρα από τη θεία λειτουργία προς τιμή της εορτής των αγίων τους κατά τις πρωινές ώρες και τις πιθανές ιπποδρομίες, επιδείξεις ή αναδείξεις των όμορφων αλόγων κατά τις απογευματινές ώρες, αργά το βράδυ διοργανώνουν πιο εκτεταμένα πανηγύρια στις πλατείες τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιων χωριών αποτελεί το χωριό της Αγίας Παρασκευής. Το πανηγύρι της Αγίας Παρασκευής, συγκεκριμένα, διοργανώνεται μεταξύ των τελών του Ιουνίου με αρχές του Ιουλίου και διαρκεί πέντε μέρες. Γίνεται προς τιμή του αγίου Χαράλαμπου, που αν και κανονικά γιορτάζει στις 10 Φεβρουαρίου, για διάφορους λόγους το πανηγύρι προς τιμή του συμφωνήθηκε και μεταφέρθηκε το καλοκαίρι. Έτσι, την τρίτη ημέρα του πανηγυριού μπορεί κάποιος να επισκεφθεί το χωριό από το πρωί και να δει τους «πανηγυριώτες» να έχουν στολισμένα τα άλογα τους και να τριγυρνάνε με αυτά στα δρομάκια του χωριού. Ενώ, το βράδυ της ίδιας μέρας συγκεντρώνονται στα καφενεία της πλατείας να διασκεδάσουν και να χορέψουν μαζί με τα άλογα τους³⁸. (Χατζηγιάννης Χ., 1969, σελ. 5-16)

Εκεί οι κάτοικοι των χωριών, αλλά και άνθρωποι από την πόλη της Μυτιλήνης ή και από άλλα χωριά καταφθάνουν για να πιουν, να φάνε και να διασκεδάσουν μαζί. Μάλιστα, στο χωριό της Αγίας Παρασκευής, που ανέφερα, οι «αλογάδες» χορεύουν είτε όντας πάνω στα άλογα τους, είτε τα εκπαιδεύουν, ώστε να

---

³⁸ Την τέταρτη ημέρα του πανηγυριού διοργανώνουν ιπποδρομίες. Και φέτος, για πρώτη φορά αποφάσισαν και πραγματοποίησαν μόνο αγώνες «ραχμανιού», διότι έκριναν τον χώρο ακατάλληλο, ώστε να διεξάγουν αγώνες ταχύτητας. Καθώς, στο παρελθόν είχαν υπάρξει τραυματισμοί, διότι ο χώρος δεν είναι περιφραγμένος, ώστε να είναι ασφαλές το κοινό, που παρακολουθεί.

«χορεύουν», δηλαδή να κινούνται ρυθμικά, στο ρυθμό του «χορού του αλόγου» ή αλλιώς του «χορού Κιόρογλου». Βέβαια, εκπαιδεύονται να χορεύουν γενικά στο άκουσμα των ζειμπέκικων τραγουδιών, αλλά αυτός είναι ο πιο παλιός και ο πιο χαρακτηριστικός χορός για τους «αλογάδες»³⁹.

Ο «χορός του αλόγου» ή «χορός Κιόρογλου» έφθασε στο νησί από τους Μικρασιάτες πρόσφυγες. Σε αρκετά γλέντια, που έπονται τέτοιου τύπου πανηγύρια, όπως της Αγίας Παρασκευής, οι ορχήστρες παίζουν το σκοπό του για να χορέψουν στο ρυθμό του είτε μόνα τους τα άλογα ή οι αναβάτες τους πάνω σε αυτά. Στη δεύτερη περίπτωση, αρχικά χορεύει το άλογο στο ρυθμό της μουσικής, χτυπώντας τα πόδια του στο έδαφος, ενώ έπειτα μένει ακίνητο για να σταθεί όρθιος επάνω του ο αναβάτης του και να εκτελέσει προσεκτικές, ρυθμικές φιγούρες. Μάλιστα, σε ορισμένες περιπτώσεις τον κερνάνε τον αναβάτη ποτά την ώρα του χορού του, και έτσι ανεβασμένος στο άλογο του πίνει και το κερασμένο του ποτό⁴⁰. Ο πίνακας εννιά απεικονίζει έναν από τους ανθρώπους, που τολμούν να χορέψουν το συγκεκριμένο χορό και μάλιστα επάνω στο άλογο.

Είναι φανερό, ότι είναι μία ιδιαίτερη προετοιμασία και εμπειρία και για τα ίδια τα άλογα. Αυτοί οι άνθρωποι θα μπορούσε κανείς να πει, ότι επενδύουν συναισθηματικά πάνω στα άλογα τους, αλλά και τα άλογα τους δένονται με τους ιδιοκτήτες τους και προσπαθούν να τους ικανοποιούν με το να συνεργάζονται μαζί τους.

---

³⁹ Μάλιστα, φέτος διαγωνίστηκαν «αλογάδες» ως προς τον καλύτερο χορό στα πλαίσια του πανηγυριού για τον προφήτη Ηλία στην Αγιάσο τον Ιούλιο.

⁴⁰ Παρακολουθώντας βιντεοσκοπημένο υλικό από την προσωπική συλλογή κάποιου «αλογά», εντόπισα σε ένα πανηγύρι πριν δύο δεκαετίες περιστατικό, όπου ο αναβάτης έριχνε λίγο από το κερασμένο του ποτό στο στόμα του αλόγου στα πλαίσια του γλεντιού. Βέβαια, από ό,τι πληροφορήθηκα, δεν ήταν το μόνο περιστατικό, αλλά έχει συμβεί αρκετές φορές σε διάφορα τέτοια γλέντια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΟΙ ΔΡΑΣΕΙΣ ΤΩΝ «ΑΛΟΓΑΔΩΝ».

5.1 Η προσωπική ιστορία μίας οικογένειας «αλογάδων».

Ο ελληνικός λαός είναι πολύ συνδεδεμένος με την εθνική θρησκεία του, τον χριστιανισμό. Βέβαια, πολλές θρησκευτικές πρακτικές, που εφαρμόζονται στα πλαίσια των εθίμων της λαϊκής πίστης, διαπιστώνονται, ότι είναι «κράμα χριστιανικών και ειδωλολατρικών πράξεων και ενεργειών». Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η θυσία του ταύρου στα πλαίσια αρκετών πανηγυριών του νησιού, όπως γίνεται στο πανηγύρι της Αγίας Παρασκευής, στο πανηγύρι του Ταξιάρχη στο Μανταμάδο, αλλά και σε άλλα.

Τέτοιες πρακτικές εντάχθηκαν στον χριστιανισμό και άρχισαν να αντιμετωπίζονται ως έθιμα, διότι οι άνθρωποι δεν μπόρεσαν να αποβάλλουν τις προλήψεις και τους φόβους τους από το παρελθόν. Έτσι, άρχισαν να αποδίδουν σε κάποιους αγίους συγκεκριμένες ιδιότητες, όπως στις παλαιότερες θεότητες, που πίστευαν, όπως ότι ο άγιος Νικόλαος είναι ο προστάτης των ναυτικών και ούτω καθεξής. Η Εκκλησία θέλοντας να μην έρθει σε ρήξη με αυτόν τον τρόπο σκέψης μεγάλων μερίδων του ελληνικού πληθυσμού, έδωσε χώρο στην συνέχιση της τέλεσης τέτοιων πρακτικών. (Μέγας Γ., 1992, σελ. 11-26)

Ο Danforth, στα πλαίσια της ερμηνευτικής ανθρωπολογίας, μίλησε για τη λειτουργία της «θρησκευτικής θεραπείας» και συγκεκριμένα, για τον τρόπο, με το οποίο ερμηνεύεται. Εξήγησε, πως η θρησκευτική πίστη έχει ψυχολογικά και ευεργετικά αποτελέσματα για τους πιστούς. Για παράδειγμα, ένας ασθενής δεν του αρκεί να ξέρει, ποια είναι η θεραπεία του, έχει την ανάγκη να πιστέψει στη βοήθεια μίας ανώτερης δύναμης. Αυτό συμβαίνει, διότι η πίστη προσφέρει μία γενικότερη ψυχική ευφορία και αναζωογόνηση στους πιστούς. (Danforth L., 1995, σελ. 67-73)

Όμως, διάφορες ανθρωπολογικές μελέτες έχουν γίνει στη Μεσόγειο για τη θρησκευτική πίστη. Ένα παράδειγμα, είναι η μελέτη της Dubisch, η οποία ήθελε να δείξει, πως η θρησκευτική τελετή στην Ελλάδα βοηθά τα άτομα να «χαλαρώσουν τις σωματικές και συναισθηματικές τους άμυνες ως προς μία διαδικασία, η οποία τότε επιτρέπει επιτυχώς τους περιορισμούς τους να επιβεβαιωθούν». (Badone E., 1990, pg. 193-199)

Η Dubisch κατέληξε, πως οι ανθρωπολόγοι πρέπει να αντιμετωπίζουν το προσκύνημα ως «ένα σύστημα, που εμπεριέχει όλες τις αλληλοδράσεις και τις

συναλλαγές επίσημες ή ανεπίσημες, θεσμοθετημένες ή άτυπες, ιερές ή κοσμικές, ορθόδοξες ή εκκεντρικές, οι οποίες οφείλουν την ύπαρξη τους στο ίδιο το προσκύνημα». (Dubisch J., 2000, σελ. 54) Για το λόγο αυτόν, εστίασε στο χώρο και στο χρόνο του προσκυνήματος. Έτσι, ο προσκυνητής δένεται με ένα ορισμένο θρησκευτικό χώρο (π.χ. ένα ξωκλήσι) βάσει κάποιων συγκεκριμένων βιωμάτων του και είτε εκπληρώνει τάμα του ή «ανανεώνεται πνευματικώς» κατά την επανειλημμένη επίσκεψη και προσκύνηση του συγκεκριμένου αγίου κάθε χρόνο την ημέρα της εορτής του, επειδή νιώθει, ότι τον προστατεύει. (ό.π, 2000, σελ. 49-57)

Με βάση όλα αυτά τα δεδομένα της χριστιανικής πίστης θα παραθέσω μία ιστορία ενός «αλογά», σχετικά με ένα τάμα του, και πως αυτό κατέστη κομμάτι της ενασχόλησης του με τα άλογα. Για αυτόν τον σκοπό, θα αναφέρω συνοπτικά την ιστορία του.

Όπως μου διηγήθηκε ο συγκεκριμένος άνθρωπος, πριν 30 χρόνια απέκτησε το πρώτο του άλογο. Τότε, θέλησε να αναβιώσει το πανηγύρι προς τιμή ενός αγίου, του αγίου Βαρθολομαίου, του οποίου το ξωκλήσι είναι λίγο πιο έξω από του χωριό του, το Καγιάνι. Έτσι, ήρθε σε συνεννόηση με τον παπά και τον πρόεδρο του χωριού σχετικά με τον τρόπο, που θα υλοποιούσαν τη διοργάνωση του. Συμφωνήθηκε την ημέρα της εορτής του αγίου να γίνονται τα εξής: το πρωί η εικόνα του αγίου να μεταφερόταν από την κεντρική εκκλησία του χωριού μέσα στο φορτηγάκι (με το οποίο πάντα μεταφερόταν) υπό τη συνοδεία «αλογάδων» στο ξωκλήσι του, ενώ μετά τη θεία λειτουργία και όλο το μεσημέρι να ετοιμάζονταν τα φαγητά και τα ποτά, ώστε το βράδυ τόσο οι συγχωριανοί, όσο και άνθρωποι από άλλα χωριά ή την πόλη της Μυτιλήνης να έφθαναν στην πλατεία του χωριού να διασκεδάζαν όλοι μαζί υπό τον ήχο των τραγουδιών της ορχήστρας μέχρι τις μεταμεσονύχτιες ώρες. Πριν από αυτή τη συμφωνία το μόνο, που πραγματοποιούταν, ήταν η μεταφορά της εικόνας στο ξωκλήσι για να γίνει η λειτουργία και η επιστροφή της στην κεντρική εκκλησία του χωριού και πάλι. Όμως, αυτή η σκέψη άρεσε και σε άλλους «αλογάδες», οι οποίοι άρχισαν να συμμετέχουν στη συνοδεία της εικόνας είτε κατάγονταν από αυτό το χωριό, είτε όχι.

Στα χρόνια, που ακολούθησαν, επήλθε μία διαφωνία μεταξύ του συγκεκριμένου «αλογά» και του προέδρου του χωριού και ο συγκεκριμένος άνθρωπος αποφάσισε να μη βοηθήσει και να μη συμμετάσχει ξανά σε αυτό το πανηγύρι. Την χρονιά, που συνέβη αυτό, άλλοι άνθρωποι βοήθησαν στη διοργάνωση του, αλλά προέκυψε ένα σοβαρό πρόβλημα υγείας στο γιο εκείνου του «αλογά», για

το οποίο έπρεπε να φύγουν από το νησί και να χειρουργηθεί. Την ώρα, που είχαν τον γιο του στο χειρουργείο, δέχθηκε ένα τηλεφώνημα από οικείο του πρόσωπο και άκουσε τα πέταλα των αλόγων, που συνόδευαν την εικόνα του αγίου Βαρθολομαίου. Τότε, συνειδητοποίησε, ότι ήταν η εορτή του αγίου, κάτι που του είχε διαφύγει μέσα στις έγνοιες του, και στο άκουσμα των πετάλων των αλόγων μέσα από το τηλέφωνο έκανε τάμα στον άγιο να βοηθήσει το παιδί του. Έταξε, αν όλα πήγαιναν καλά, πως εκείνος θα πήγαινε κάθε τέτοια μέρα στο ξωκλήσι του είτε είχε άλογο, είτε όχι, για να προσκυνάει και να ανάβει κεριά προς τιμή του. Έτσι, και έπραξε. Όμως, σταδιακά το μετέπειτα πανηγύρι σταμάτησε να διοργανώνεται. Το μόνο, που ακόμα εφαρμόζεται, είναι η συνοδεία της εικόνας με τα άλογα και η τέλεση της θείας λειτουργίας στο ξωκλήσι του αγίου⁴¹. Στον πίνακα δέκα απεικονίζεται ο ίδιος και ο γιος του σε νεαρή ηλικία με τα άλογα τους, όπου συνοδεύουν την εικόνα, κάνοντας το τάμα τους πριν δεκατέσσερα χρόνια, αλλά και το φορτηγάκι, που κάθε χρόνο πηγαίνει την εικόνα στο ξωκλήσι για την τέλεση της θείας λειτουργίας.

Το παράδοξο του θέματος, που δείχνει, πως οι συμπτώσεις μπορούν να βοηθήσουν έναν πιστό να ενισχύσει την πίστη του και να τον φέρει ακόμα πιο κοντά στο θρησκευτικό κόσμο, μπορεί να αποδειχτεί με την παράθεση του παρακάτω φετινού περιστατικού, που συνέβη πάλι σε εκείνον τον άνθρωπο. Την ημέρα της εορτής του συγκεκριμένου αγίου και ενώ δεν μπορούσε να πάει με το άλογο του λόγω ενός μικροτραυματισμού του αλόγου, του διέφυγε εντελώς, ότι ήρθε η ημέρα της γιορτής του και ότι έπρεπε να πάει να προσκυνήσει λόγω του τάματος του. Εκείνο το πρωινό δύο άλογα ξέφυγαν από ιδιωτικό χώρο ενός ανθρώπου και έτρεχαν ολομόναχα στους δρόμους της Μυτιλήνης τις πρωινές ώρες, περνώντας τυχαία και από το σπίτι του εν λόγω «αλογά». Ακούγοντας πάλι τα πέταλα των αλόγων, βγήκε στο δρόμο και βοήθησε τις αστυνομικές αρχές, που προσπαθούσαν να τα πιάσουν και να ειδοποιήσουν τον ιδιοκτήτη τους. Τότε, συνειδητοποίησε, τι μέρα ήταν και θεώρησε, πως ο άγιος του το θύμισε με αυτόν τον τρόπο, ενισχύοντας την πίστη του ίδιου και των οικείων του.

Η συγκεκριμένη ιστορία επιβεβαιώνει τόσο την ευρύτερη ανάγκη της πίστης των ανθρώπων βάσει τον Danforth, όσο και τη σύνδεση του πιστού και του προσκυνήματος του, όπως διατύπωσε και η Dubisch. Και φυσικά, αποτελεί μία πτυχή των ατομικών δράσεων των «αλογάδων». Δεν συμμετέχουν όλοι οι «αλογάδες» του

---

⁴¹ Ο άγιος Βαρθολομαίος εορτάζεται στις 11 Ιουνίου.

νησιού σε όλες και στις ίδιες εκδηλώσεις του νησιού. Επιλέγουν που και γιατί θέλουν να παρευρεθούν. Όμως, σημαντικές είναι και οι συλλογικές δράσεις, που γίνονται στο νησί.

5.2 Οι συλλογικές δράσεις για τη διατήρηση αυτής της ενασχόλησης.

Πέρα από τις ατομικές δράσεις των «αλογάδων» υπάρχουν και οι συλλογικές δράσεις. Όταν μιλάω για συλλογικές δράσεις, αναφέρομαι στη δημιουργία ιππικών συλλόγων με σκοπό αφενός να εξελίξουν το χόμπι τους σε επικερδή δουλειά, αφετέρου να μυήσουν και άλλα άτομα στον «κόσμο των αλόγων».

Οι άνθρωποι, που ασχολούνται με τα άλογα στο νησί, συνήθως καταφεύγουν στη λύση της δημιουργίας ιππικού συλλόγου και όχι ιππικού ομίλου, διότι η δεύτερη ενέργεια απαιτεί περισσότερες γραφειοκρατικές και νομικές διαδικασίες. Κατά καιρούς και όχι μόνο στα περίχωρα της Μυτιλήνης, αλλά και σε πιο μακρινά χωριά δημιουργούνται τέτοιοι σύλλογοι. Προσωπικά, εντόπισα μία σειρά συλλόγων, από τους οποίους άλλοι είναι πιο ενεργοί και άλλοι είναι λιγότερο.

Ένας νεοσύστατος σύλλογος διοργάνωσε μία δράση ήδη από τις αρχές του χρόνου, κατά την οποία καλούνταν, όσοι ασχολούνται με τα άλογα, ή απλώς τους αρέσουν, να παρευρεθούν σε κέντρο διασκέδασης της πόλης για να διασκεδάσουν όλοι μαζί. Ο πρόεδρος του ίδιου συλλόγου στις αρχές του καλοκαιριού σήμανε την έναρξη της καλοκαιρινής περιόδου και της κύριας περιόδου της δράσης τους, κάνοντας ένα κάλεσμα φίλων και γνωστών «αλογάδων» του νησιού, ώστε να πραγματοποιήσουν μία πορεία με τα άλογα τους σε δασική περιοχή του νησιού. Στο κάλεσμα του πολλοί από τους «παλιούς», αλλά και πολλοί «νέοι αλογάδες» έσπευσαν να στηρίξουν τη συγκεκριμένη δράση, την οποία έκαναν γνωστή στο ευρύ κοινό, κοινοποιώντας φωτογραφικό υλικό σε μέσο κοινωνικής δικτύωσης. Ενώ, στη συνέχεια του καλοκαιριού ο ίδιος σύλλογος διοργάνωσε μία εκδήλωση για μικρούς και μεγάλους, προκειμένου να ιππεύσουν διαφόρων ρατσών άλογα με τη βοήθεια εκπαιδευτών τόσο μικρά παιδιά, όσο και ενήλικες. Σκοπός αυτής της ενέργειας ήταν να φέρουν σε επαφή με τα άλογα ακόμα και ανθρώπους, που δεν διαθέτουν ή δεν έχουν τις απαραίτητες γνώσεις για αυτά τα ζώα, και να προσελκύσουν πιθανόν περισσότερο κόσμο να ασχοληθεί με το χόμπι τους. Στιγμιότυπα από τη συγκεκριμένη εκδήλωση μπορεί κανείς να δει στον πίνακα έντεκα.

Οι δράσεις των συλλόγων έχουν στόχο τόσο να μάθει το ευρύ κοινό χρήσιμα πράγματα για τη φροντίδα και την εκπαίδευση των αλόγων, αλλά και να έρθει σε επαφή με κάποια άλογα, όσο και να διοργανώνονται εκδηλώσεις, στις οποίες θα επιβραβεύονται οι καλύτεροι συμμετέχοντες και όλες αυτές οι δράσεις να γίνονται γνωστές μέσω διαφήμισης και προβολής των δράσεων από κάθε λογής τοπικών ΜΜΕ και μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Στον πίνακα δώδεκα παρουσιάζονται δύο από τις αφίσες πανηγυριών, που δημοσιεύτηκαν από τα διαδικτυακά προφίλ τοπικών εφημερίδων με σκοπό να γνωστοποιηθούν οι μέρες διεξαγωγής τους και να υπάρξει προσέλευση. Μάλιστα, τον τελευταίο χρόνο διεξάγονται συχνά σεμινάρια «θεραπευτικής ιππασίας» για άτομα, που πάσχουν από κάποια ασθένεια, ή ανήκουν σε κάποια ευάλωτη κοινωνική ομάδα, όπως τα άτομα με κάποιου είδους αναπηρία, κλπ., διότι δρα ευεργετικά στην ψυχολογία τους.

Παίρνοντας ως παράδειγμα το εθνογραφικό έργο του Π. Πανόπουλου για την «πατινάδα του Συλλόγου Φιλωτιτών» στο χωριό Φιλώτι της Νάξου, μπορούν να γίνουν σαφείς κάποιες ομοιότητες αυτού του Συλλόγου με τη λειτουργία των πολιτιστικών και ιππικών συλλόγων της Λέσβου ως προς τις επιτελεστικές πρακτικές. Η πρώτη ομοιότητα έγκειται στην ύπαρξη δύο «τοπικών χρονικοτήτων». Η μία χρονικότητα είναι εκείνη, που μένει αναλλοίωτη και σταθερή, και η άλλη είναι εκείνη, που επηρεάζεται από τους ρυθμούς της αστικής κοινωνίας. Εδώ, μπορούν να τοποθετηθούν η αλλαγή των μορφών των τοπικών πανηγυριών, η συχνή ανοιχτόχρωμη ενδυματολογική επιλογή ρουχισμού των «αλογάδων» και των «αμαζόνων», ο εμπλουτισμός των ειδών των διαγωνισμών των αλόγων, κ.ά.

Η δεύτερη ομοιότητα εντοπίζεται στις πρακτικές εξάλειψης της ανταγωνιστικότητας μεταξύ της ερασιτεχνικής επιτέλεσης της πατινάδας των ανδρικών παρεών και της επαγγελματικής επιτέλεσης από την πλευρά των «βιολιών»⁴², που εφαρμόζει ο Σύλλογος Φιλωτιτών, στο βασικό πανηγύρι του χωριού στις δεκαεφτά Αυγούστου. Συγκεκριμένα, ο Σύλλογος φροντίζει να προπληρώνει αυτήν την επαγγελματική ορχήστρα, ώστε να μην δέχονται χρήματα κατά τη διάρκεια του γλεντιού, με σκοπό να μην παίζουν παραγγελίες των ανθρώπων και στη θέα τους να δημιουργείται ανταγωνισμός με τις ερασιτεχνικές ανδρικές παρέες.

Όλες αυτές οι πρακτικές των τοπικών συλλόγων μελετώνται ήδη από το τέλος του 20^{ου} αιώνα, διότι στοχεύουν στην αναβίωση της «παράδοσης», καθώς και στη

---

⁴² Τα «βιολιά» είναι επαγγελματική ορχήστρα, η οποία αποτελείται από άτομα, που δεν κατάγονται από το Φιλώτι.

διαμόρφωση του ανήκειν σε μία τοπική κοινότητα. Όμως, οι κοινωνικές και πολιτισμικές εξελίξεις στον κόσμο είναι ραγδαίες και σαφώς, επηρεάζουν τη μορφή και τον χαρακτήρα τέτοιων επιτελεστικών πρακτικών. (Πανόπουλος Π., 2006, σελ. 205-225)

Όμως, συνομιλώντας με άτομα, που δεν ασχολούνται με το συγκεκριμένο χόμπι, κατάλαβα, πως όλη η δράση των «αλογάδων» φαντάζει στα μάτια τους ως μία έκφραση «φολκλορισμού». Για να κατανοηθεί, τι θέλω να πω, ο φολκλορισμός ορίζεται ως «η αναγέννηση και αναβίωση παραδοσιακών μορφών του λαϊκού πολιτισμού, οι οποίες δεν ανταποκρίνονται κατά τρόπον οργανικό και ζωτικό στις ανάγκες της σύγχρονης ζωής, αλλά ασκούν, παρόλα αυτά, μία γοητεία σε διάφορες κοινωνικές ομάδες». (Μερακλής Μ., 2018, σελ. 16) Έτσι, πιστεύω, ότι συμβαίνει και με τους «αλογάδες», καθώς τρέφουν μία αγάπη για τους προγόνους τους και το παρελθόν. Μνημονεύουν προγόνους, που ασχολούνταν με τα άλογα, ή γενικά την ενασχόληση ανθρώπων με τα άλογα και επιθυμούν και εκείνοι να κάνουν το ίδιο. Βέβαια, πολλοί μελετητές στάθηκαν στον οικονομικό παράγοντα, που εντάσσεται στο φολκλορισμό. Ισχυρίζονται, πως είναι διαφορετικό να συνεχίζεται μία παράδοση και διαφορετικό να προσπαθεί κάποιος να κερδοσκοπήσει μέσα από αυτό. (ό.π., 2018, σελ. 15-18) Υπό αυτήν την έννοια οι ατομικές δράσεις μπορούν να χαρακτηρίζονται ως φολκλορικές και όχι οι συλλογικές, καθώς είναι πιο επιτηδευμένες και ενέχουν το οικονομικό κέρδος.

Για να κατανοηθεί, πως οι συλλογικές δράσεις στερούνται τη φολκλορική ουσία, αξίζει κανείς να αναλογιστεί τα χρηματικά ποσά, που συγκεντρώνουν οι διάφοροι σύλλογοι για να επιβραβεύσουν τους «αλογάδες» κατά τις διάφορες εκδηλώσεις, που οργανώνουν. Σίγουρα, δίνουν κίνητρα μέσω των βραβείων σε αυτούς τους ανθρώπους να ετοιμαστούν και να συμμετέχουν σε αυτές τις δράσεις, αλλά αποσκοπούν και σε οικονομικά κέρδη για να τις διεξάγουν.

Μερικά από τα βραβεία των τριών καλύτερων συμμετεχόντων σε κάθε κατηγορία⁴³, τα οποία εξαρτώνται από τις πιθανές δωρεές και το είδος της εκδήλωσης⁴⁴, είναι κύπελλα, μετάλλια, χαλινάρια και τροφή για τα άλογα, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις δίνονται και κάποια μικρά χρηματικά ποσά. Όλα αυτά τα βραβεία τα κρατούν οι ιδιοκτήτες των αλόγων και όχι οι αναβάτες, εκτός και αν ο

---

⁴³ Διότι, όπως εξηγήθηκε, τα άλογα διαγωνίζονται σε κάθε εκδήλωση ανάλογα με την κατηγορία τους, δηλαδή αν είναι καθαρόαιμα με τα καθαρόαιμα και αν είναι ντόπια με τα ντόπια.

⁴⁴ Αν, δηλαδή, είναι ιπποδρομία, διαγωνισμός ομορφιάς, κλπ.

ιδιοκτήτης θελήσει να δωρίσει κάποιο από αυτά τα βραβεία στον αναβάτη. Το κέρδος, που έχουν οι αναβάτες, οι οποίοι τρέχουν σε ιπποδρομίες επί πληρωμή, είναι το συμφωνηθέν ποσό με τον ιδιοκτήτη, ενώ όσοι τρέχουν με κάποιο άλογο χωρίς πληρωμή σε ιπποδρομία, ως μόνο κέρδος έχουν τη φήμη, εφόσον καταφέρουν να είναι μέσα στους τρεις πρώτους καλύτερους. Μάλιστα, η επιτροπή των συλλόγων, που τα απονέμει, αναφέρει συχνά συνοπτικά στοιχεία για την ευρύτερη δράση του κάθε αλόγου και των ιδιοκτητών τους, για να τους επαινέσει, αλλά και να μάθει σχετικά με αυτήν ο κόσμος, που παρακολουθεί την κάθε εκδήλωση. Όμως, υπάρχουν και πολιτιστικά και οικονομικά οφέλη για τις κοινωνίες τους σε ευρύτερο πεδίο.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα της ύπαρξης οικονομικού κέρδους είναι, για ακόμη μία φορά, το πανηγύρι της Αγίας Παρασκευής. Τα οικονομικά οφέλη του πανηγυριού είναι σημαντικά, όμως οι απόψεις του κόσμου για αυτά δίστανται. Από τη μία πλευρά, οι κάτοικοι του χωριού λένε πως το «πανηγύρι είναι ζημιά για το χωριό», καθώς κατά τη γνώμη τους τα περισσότερα χρήματα δίνονται στα μέρη, όπου διασκεδάζει ο κόσμος, δηλαδή στα καφενεία, στις καφετέριες, κ.ά., και στις ορχήστρες, τις οποίες διαθέτουν και οι οποίες αποτελούνται από άτομα από άλλα μέρη. Από την άλλη πλευρά, πρέπει κανείς να αναλογιστεί τις οικονομικές ενισχύσεις από άτομα με καταγωγή από το χωριό, που ζουν είτε στο νησί ή ευρύτερα στην Ελλάδα, είτε στο εξωτερικό, τα κονδύλια, που χορηγούνται από το Υπουργείο και την τοπική διοίκηση για να γίνει το πανηγύρι, το συνολικό κέρδος όλων των τοπικών επιχειρήσεων, αλλά και των μικροπωλητών, που κερδοσκοπούν, τις αγοροπωλησίες αλόγων πριν και μετά το πανηγύρι μεταξύ των ανθρώπων, καθώς ακόμα και τα λεφτά, που οι ίδιοι οι «αλογάδες» δίνουν για τον εξοπλισμό και τη διακόσμηση των αλόγων τους. (Ιωαννίδης Χ., 1997, σελ. 229-234)

ΕΠΙΛΟΓΟΣ: ΟΙ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΤΗΣ ΕΝΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΜΕ ΤΑ ΑΛΟΓΑ ΜΕΣΑ
ΣΤΟ ΧΡΟΝΟ.

Πολλές αλλαγές σημειώθηκαν μέσα από το πέρασμα των χρόνων ως προς αυτή την ασχολία. Έτσι, αξίζει να γίνει μία σύντομη καταγραφή των βασικότερων.

Καταρχήν, οι διάφορες εκδηλώσεις με τα άλογα διεξάγονταν πάντα ως ένα κομμάτι κάποιου πανηγυριού. Δεν διεξάγονταν ανεξάρτητοι ιππικοί αγώνες, διαγωνισμοί ομορφιάς ή επιδείξεων, χωρίς δηλαδή να είναι η εορτή κάποιου αγίου, προς τιμή του οποίου να γινόταν πανηγύρι. Ιδιαίτερα, παλιότερα πρώτα γινόντουσαν οι διαγωνισμοί ομορφιάς ανάμεσα μόνο σε ντόπια άλογα και γενικά αναμείξεις ντόπιων αλόγων, που έκτρεφαν στο νησί, τα οποία δεν έτρεχαν στις ιπποδρομίες, που έπονταν. Και τέτοιοι διαγωνισμοί διεξάγονταν μόνο στα μεγάλα πανηγύρια του νησιού, όπως της Αγίας Παρασκευής, της Καλλονής και της Πηγής. Στις ιπποδρομίες, που γίνονταν μετά έτρεχαν διαφορετικά άλογα, όπου κανείς διαπίστωνε, πως το πλήθος ενδιαφερόταν περισσότερο για την κατηγορία των «ημικαθαρόαιμων», σύμφωνα και με τις μαρτυρίες των πληροφορητών μου, πιθανόν διότι ήταν και τα περισσότερα στην πλειοψηφία, που συμμετείχαν. Όμως, μέσα στην τελευταία δεκαετία καθιερώθηκε και η διεξαγωγή ανεξάρτητων ιππικών αγώνων, διαγωνισμών ομορφιάς και επιδείξεων και πιθανολογείται, πως είναι η κύρια αιτία αλλαγής της παλιάς μορφής των πανηγυριών.

Επίσης, παλιότερα, γινόντουσαν μόνο αγώνες ταχύτητας, δηλαδή κούρσες. Το «ραχμάνι» ήταν ένας συγκεκριμένος βηματισμός, που το εκτελούσαν άνθρωποι από χωριά με τα άλογα τους, όταν επρόκειτο να διανύσουν μεγάλη απόσταση και με αρκετό φορτίο, μάλλον για το λόγο, ότι αυτός ο «πλαγιοβηματισμός» βοηθούσε στην ισοστάθμιση του φορτίου τους, ώστε να μην κουράζετε τόσο το ζώο και να μην υπάρχει ο κίνδυνος να πέσει το φορτίο τους. Μάλιστα, εκείνοι οι άνθρωποι συχνά έβαζαν μεταξύ τους ποικίλα στοιχήματα, ώστε να διαγωνιστούν σε αυτόν τον βηματισμό, διανύοντας μία συγκεκριμένη, μεγάλη απόσταση, συνήθως σε κάποιο δρόμο έξω από το χωριό, κερδίζοντας αυτός, που πρωτίστως θα διατηρούσε τον βηματισμό και φυσικά, θα έφτανε και πρώτος στο σημείο, που είχαν ορίσει. Ήταν, δηλαδή, ένας άτυπος διαγωνισμός και έπειτα από συνεννόηση κάποιων ανθρώπων. Το «ραχμάνι» εντάχθηκε ως κατηγορία αγώνα μέσα στην τελευταία δεκαετία, διότι ζητήθηκε από «νέους αλογάδες», οι οποίοι προπονούσαν τα άλογα τους, ώστε να το εκτελούν. Για τη συγκεκριμένη αλλαγή, κάποιοι πιστεύουν, ότι αυτά τα άτομα ίσως

να μην έχουν τις κατάλληλες γνώσεις και ικανότητες να τα προπονήσουν για να τρέχουν και γι' αυτό το ζήτησαν, ενώ άλλοι ισχυρίζονται, πως έγινε πιθανόν ως ένας τρόπος διάσωσης και αυτής της συνήθειας των ανθρώπων. Πάντως, συγκριτικά με παλιότερα, τα άλογα, που συμμετείχαν ήταν πολύ περισσότερα. Με το πέρασμα των χρόνων κάποιοι από τους «παλιούς αλογάδες» σταμάτησαν ή αποσύρθηκαν από τους αγώνες είτε λόγω της οικονομικής κρίσης, είτε γιατί δεν συμφωνούν με τους κανόνες, που εφαρμόζουν και τροποποιούν οι επιτροπές κατά καιρούς. Υπάρχουν και κάποιοι, όμως, που απλώς αποκτούν ένα άλογο και δεν επιδιώκουν να το θέσουν σε κάποιο είδος διαγωνισμού.

Αυτές τις εποχές, που ίσχυαν τα παραπάνω δεδομένα, διέφεραν και οι εκφωνητές των ιπποδρομιών. Τότε, δεν όριζαν απλώς ένα άτομο για να το κάνει, αλλά ήταν άνθρωποι, που τους άρεσαν τα άλογα ως άθλημα. Ήταν τόσο παθιασμένοι, που εξ αρχής ήξεραν τα πάντα γύρω από κάθε συμμετοχή. Γνώριζαν πράγματα για τους ιδιοκτήτες των αλόγων, πόσο καιρό το έχουν και το προπονούν, ήξεραν για τα «αίματα» του αλόγου, δηλαδή ποιοι ήταν οι γονείς του, διότι πιθανόν να προέρχονταν από άλλα άλογα με «φήμη»⁴⁵, γνώριζαν πράγματα για τους αναβάτες των αλόγων, ακόμα και για τη συνολική δράση των αλόγων, όπως τις νίκες τους, κλπ. Έτσι, οι συμμετέχοντες απλώς δήλωναν το όνομα τους στην επιτροπή και το όνομα του αναβάτη τους, τους δινόταν ένας αριθμός και έπειτα από κλήρωση μάθαιναν και με ποια άλογα θα έτρεχαν. Τώρα, όταν οι συμμετέχοντες πάνε να δηλώσουν τη συμμετοχή τους, τους ρωτάνε σχετικά με όλα τα παραπάνω για να τους εκφωνήσουν κατά τον αγώνα. Δεν έχουν το ίδιο ενδιαφέρον με εκείνους τους ανθρώπους, που το έκαναν με δική τους πρωτοβουλία και με ευχαρίστηση.

Ως προς την ύπαρξη των «αμαζόνων» και εκεί άλλαξε το σκηνικό. Μέσα στις προηγούμενες δεκαετίες, που προανέφερα, δεν ήταν τόσες σε ποσότητα. Συμμετείχαν σε διαγωνισμούς ομορφιάς πάντα με τη συνοδεία κάποιου άνδρα, που θα είχαν συγγενική σχέση, καθώς ο άνδρας θα έπρεπε να κρατά και εκείνος τα χαλινάρια από τη μία πλευρά για κάθε ενδεχόμενο. Τέτοιες γυναίκες κανείς συναντούσε αρκετές στο πανηγύρι της Νάπης και όχι τόσο στα άλλα πανηγύρια. Από ότι διαπίστωσα, πρέπει να υπήρξαν και μεμονωμένες περιπτώσεις γυναικών, που έτρεχαν σε ιπποδρομίες, όπως ενός ανήλικου, κατά πάσα πιθανότητα, κοριτσιού, που έτρεχε το άλογο του πατέρα της πριν δύο δεκαετίες και μίας γυναίκας, μάλλον ξένης καταγωγής, που είχε

---

⁴⁵ Όπως εξηγήθηκε στην υποενότητα με τις αγοροπωλησίες, είναι ένα κριτήριο για να αγοράσει κάποιος ένα άλογο.

τρέξει τουλάχιστον μία φορά πριν τρεις δεκαετίες. Γενικά, όμως, οι γυναίκες δεν ασχολούνται με τις ιπποδρομίες, διότι κάποιες δηλώνουν, ότι δεν τους αρέσουν, ενώ άλλες υποστηρίζουν, ότι το κάνουν οι άνδρες τους για εκείνες. Πιθανότατα, κάποιες, οι οποίες αρέσκονται στις ιπποδρομίες να μην θέλουν να εμπλακούν, επειδή δεν είναι εύκολη η προπόνηση ενός αλόγου για ιπποδρομία και ίσως να μην νιώθουν και σιγουριά για να το κάνουν.

Ακόμα και ο ανταγωνισμός μεταξύ των αλογάδων έχει πάρει άλλη διάσταση. Παλιότερα, ο ανταγωνισμός ξεκινούσε μεταξύ των συμμετεχόντων των αγώνων ταχύτητας και κυρίως, των ατόμων, που κατάφεραν να είναι μέσα στις τρεις πρώτες θέσεις. Πλέον, παρατηρείται, πως ανταγωνίζονται μεταξύ τους ακόμα και για τα χρήματα, που διαθέτουν για το άλογο τους, κάτι που δεν νοούταν στο παρελθόν. Για να το εξηγήσω αυτό, θα δώσω ένα παράδειγμα. Τις προηγούμενες δεκαετίες ένα άλογο μπορούσε να τρέξει σε ιπποδρομίες χωρίς καν σέλα μόνο με ένα χαλινό, ή σε διαγωνισμούς ομορφιάς ο καθένας χρησιμοποιούσε, ό,τι εξοπλισμό ήθελε και ντυνόταν, όπως επιθυμούσε, και η επιτροπή αναδείκνυε πιο πραγματικά, θεωρούσε, ως το ομορφότερο άλογο χωρίς να λαμβάνει υπόψη τα περαιτέρω. Πλέον, αυτό άλλαξε και ο καθένας επιδεικνύει τα χρήματα, που επενδύει πάνω στο άλογο του, ή ακόμα και τα χρήματα, που επενδύει για την αγορά του αλόγου του, καθώς τα φρίζιαν, για παράδειγμα, τα αγοράζουν εκπαιδευμένα και γι' αυτό συγκαταλέγονται ανάμεσα στα ακριβά άλογα. Επίσης, όλοι αυτοί οι ανεξάρτητοι διαγωνισμοί των αλόγων συνέβαλαν στην όξυνση των ανταγωνιστικών σχέσεων, παρότι εδώ και δύο δεκαετίες οι επιτροπές των συλλόγων συμφώνησαν να μειώσουν έως και να καταργήσουν τα διάφορα χρηματικά ποσά ως ένα από τα έπαθλα, ώστε να μειωνόταν ο ανταγωνισμός.

Κάτι ακόμα, που είναι ευδιάκριτο και καινούριο, είναι η προβολή των δράσεων με τα άλογα στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Παλιότερα, η μόνη προβολή των δράσεων ήταν οι αναρτήσεις κάποιων βίντεο στο διαδίκτυο, όταν το διαδίκτυο εντάχθηκε στις ζωές των ανθρώπων, και η αναφορά ή και ο σχολιασμός κάποιων αποτελεσμάτων από ιπποδρομίες πανηγυριού σε τοπικές εφημερίδες. Αξιοσημείωτο είναι, πως ο ανταγωνισμός των «αλογάδων» μπορούσε να εκδηλωθεί και μέσω ενός τέτοιου άρθρου σε εφημερίδα με επικριτικά σχόλια εκ μέρους φίλων συγκεκριμένων «αλογάδων» για συμμετοχές των αντίπαλων τους, που δεν τους απέφεραν καλά αποτελέσματα. Δεν γινόταν συστηματικά, αλλά είναι μία σημαντική και αξιοπρόσεκτη πλευρά του υπάρχοντος ανταγωνισμού αυτών των ανθρώπων.

Στις μέρες μας, είτε οι ίδιοι οι «αλογάδες» κάθε ηλικίας, είτε με την βοήθεια νεότερων συγγενικών προσώπων, διαθέτουν κάποιο προφίλ σε μέσο κοινωνικής δικτύωσης, αναρτώντας φωτογραφικό και βιντεοσκοπημένο υλικό από συμμετοχές τους, βραβεία, πορείες που διανύουν με τα άλογα τους, ακόμα και την ανάμειξη του αλόγου τους με κάποιο άλλο. Ενώ, σημαντική είναι και η δημιουργία προφίλ από ιππικούς και πολιτιστικούς συλλόγους του νησιού με σκοπό την προβολή όλων αυτών των δράσεων.

Οι «παλιοί αλογάδες» πιστεύουν, ότι αυτοί οι αγώνες και οι διαγωνισμοί, που διεξάγονται εκτός των πλαισίων των πανηγυριών, αλλά και οι νέοι κανόνες των αγώνων, είναι οι δύο βασικοί παράγοντες, που άλλαξαν την ποιότητα των πανηγυριών και χάθηκε η πραγματική ουσία της συμμετοχής των «αλογάδων», καθώς όλοι συμμετείχαν για να διασκεδάσουν και να τιμήσουν τους αγίους όλοι μαζί. Το σίγουρο είναι, ότι είναι ένα χαρακτηριστικό πολιτιστικό φαινόμενο αυτού του τόπου, που πρέπει να διατηρηθεί, γιατί προσδίδει ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα στην περιοχή. Πολλοί ξένοι μαθαίνουν για όλες αυτές τις δράσεις και σπεύδουν για να τις παρακολουθήσουν, όταν τύχει να βρεθούν στο νησί. Για το λόγο αυτό, παρατηρείται και αύξηση των ιππικών συλλόγων και των ιππικών εκδηλώσεων στο νησί.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Πίνακας 1: Εικόνες από αγώνες ταχύτητας (κούρσες) καθαρόαιμων σε περιοχή κοντά στα Μυστεγνά τον Ιούλιο. Στη δεξιά ο αναβάτης έπεσε από το άλογο και το άλογο τερματίζει χωρίς εκείνον.

ΠΙΟΡΤΗ ΑΛΟΓΟΥ
Στο πλωμάρι
3-4 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 2019

Ο ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΙΠΠΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ *ΑΠΟΣ ΜΟΔΕΣΤΟΣ* ΣΑΣ ΠΡΟΣΚΑΛΕΙ ΝΑ ΠΑΡΕΥΡΕΘΕΙΤΕ ΣΤΗ ΔΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΤΟΥ ΔΙΟΡΓΑΝΩΝΕΙ ΣΤΟ ΠΛΩΜΑΡΙ ΣΤΗΝ ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ ΕΣΣΟ ΠΑΤΑΣ

ΣΑΒΒΑΤΟ 3 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ
 7μμ ΣΥΝΑΞΗ ΑΛΟΓΩΝ ΣΤΗΝ ΑΓΙΑ ΜΑΓΔΑΛΗΝΗ ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΠΟΤΑΜΙ
 8μμ ΑΝΑΧΩΡΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΙΦΟΡΑ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΠΛΩΜΑΡΙ ΜΕ ΣΥΝΟΔΕΙΑ ΑΛΟΓΩΝ ΚΑΙ ΜΟΥΣΙΚΗΣ
 9μμ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΠΡΩΤΟΤΥΡΟΥ ΑΛΟΓΟΥ ΜΕ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΣΤΗ ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ ΕΣΣΟ ΠΑΤΑΣ ΚΑΙ ΣΤΗ ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΜΟΥΣΙΚΟ ΓΙΛΕΝΤΙ ΜΕΧΡΙ ΠΡΩΤΗΣ ΜΕ ΤΟ ΜΟΥΣΙΚΟ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ ΤΟΥ ΣΤΑΜΑΤΗ ΝΤΟΥΖΑ

ΚΥΡΙΑΚΗ 4 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ
 5μμ ΕΣΠΕΡΙΝΟΣ ΜΕ ΑΡΤΟΚΑΛΑΣΙΑ ΣΤΗΝ ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ (ΑΙΜΝΗ) ΑΓΙΟΣ ΜΟΔΕΣΤΟΣ
 6μμ ΕΠΡΑΞΕΙΣ ΔΗΛΩΣΕΙΣ ΣΥΝΗΜΕΤΩΝΕΣ
 6.30μμ ΕΠΙΤΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΑΓΩΝΕΣ ΠΑΓΙΟΤΡΟΧΑΣΜΟΥ (ΡΑΧΜΑΝΙΑ) ΜΕ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΜΕΤΑ ΤΟ ΠΕΡΑΣ ΤΩΝ ΑΓΩΝΩΝ ΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝ ΓΑΙΩΥΡΟΔΟΜΕΣ
 ΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΘΑ ΓΙΝΟΥΝ ΣΤΟ ΔΡΟΜΟ ΠΛΩΜΑΡΙ-ΜΕΛΑΝΙΤΑ ΣΤΟ CLUB ISLAND DANDI ΣΤΗΝ ΑΣΦΑΛΤΟ
 ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΟΥΙ ΣΕΑ ΑΙΩΝΙΑ ΜΟΝΟ. ΕΙΝΑΙ ΠΕΤΑΛΩΜΕΝΑ ΜΕ ΠΥΡΡΑΝΙΑ ΚΑΙ ΔΙΑΜΑΝΤΟΒΛΕΣ
 9.30μμ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗΣ ΠΑΡΕΑΣ ΚΑΙ ΒΡΑΒΕΥΣΗ ΝΙΚΗΤΩΝ ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΟ ΓΙΛΕΝΤΙ ΜΕ ΤΗΝ ΟΡΧΗΣΤΡΑ ΤΟΥ ΣΥΝΟΥ

ΠΑΡΗΦΟΡΕΙΣ ΝΙΚΟΣ ΣΚΥΒΑΛΑΚΗΣ, 6974012744

Πίνακας 2: Η αριστερή είναι αφίσα για διήμερες εκδηλώσεις με άλογα, ενώ η δεξιά απεικονίζει «αλογάδες», που πραγματοποιούν αγώνα «ραχμανιού» τη δεύτερη ημέρα των εκδηλώσεων.

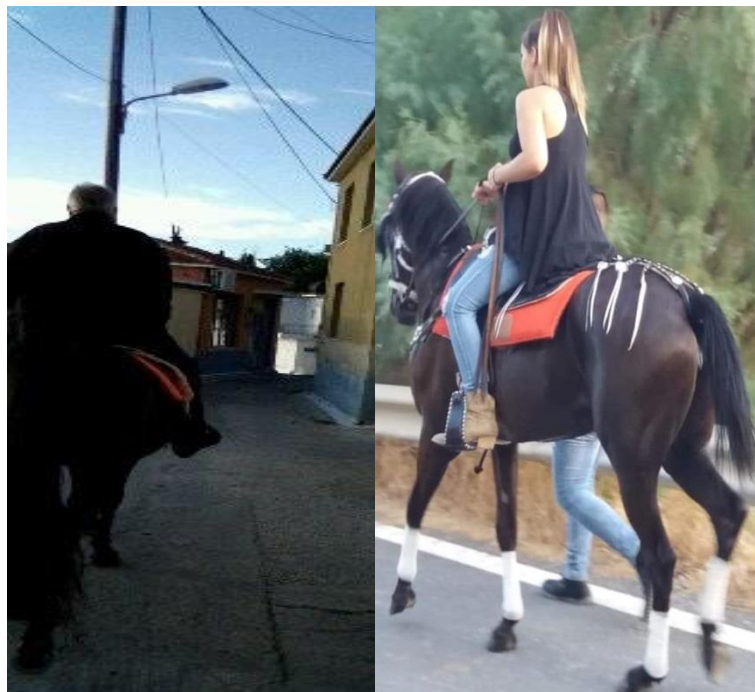
Πίνακας 3: Το πρώτο αριστερά άλογο είναι από θέμα ράτσας αραβικό, το μεσαίο πίντο και το άκρως δεξιά φρίζιαν.

Πίνακας 4: Το αριστερά άλογο είναι χρώματος, όπως λένε οι ντόπιοι, «κίρκου», το μεσαίο είναι χρώματος «άλικου» και το δεξιά καλείται «ντουρούδικο».

Πίνακας 5: Στην αριστερή εικόνα απεικονίζεται του άλογο ενός «παλιού αλογά» με όνομα «Ραμόνα», το οποίο κέρδιζε σε ιπποδρομίες επί συνεχή έτη και σε διάφορα πανηγύρια του νησιού πριν δύο δεκαετίες. Ενώ, στη δεξιά εικόνα απεικονίζονται κάποια από τα βραβεία αυτού του αλόγου, αλλά και άλλα βραβεία του ιδιοκτήτη του με άλλα άλογα, που είτε ήταν δικά του, είτε τα προπονούσε.

Πίνακας 6: Η αριστερή φωτογραφία προέρχεται από το προσωπικό αρχείο του απεικονιζόμενου «αλογά» κατά την πορεία του για την εκπλήρωση τάματος του, ενώ η δεύτερη είναι από αναρτημένο υλικό σε μέσο κοινωνικής δικτύωσης από συνοδεία εικόνα. Από τις εικόνες μπορεί κανείς να διακρίνει κάποιους από τους ενδυματολογικούς συνδυασμούς, που περιγράφονται στην εργασία.

Πίνακας 7: Η αριστερή εικόνα απεικονίζει την πορεία παρέας «αλογάδων» προς το Μανταμάδο λόγω του πανηγυριού για τον Ταξιάρχη δεκαπέντε μέρες μετά το Πάσχα. Η δεξιά δείχνει έναν από τους τόπους ανάπαυσης των «αλογάδων» και των αλόγων τους κατά τη διαδρομή τους. Τα άλογα δένονται σε αυτόν το μεγάλο υπαίθριο χώρο και οι ιδιοκτήτες τους τρώνε κάποιο «μεζέ» και πίνουν «ρακί» με τις παρέες τους στο καφενείο, που βρίσκεται ακριβώς δίπλα.

Πίνακας 8: Η αριστερή εικόνα απεικονίζει μαντήλια, που φοριούνται στο κεφάλι των «αλογάδων» ή γύρω από το λαιμό τους. Στη δεξιά, όμως, εικόνα φαίνεται το μαντήλι να είναι δεμένο στη σέλα ως εξάρτημα στολισμού του αλόγου.

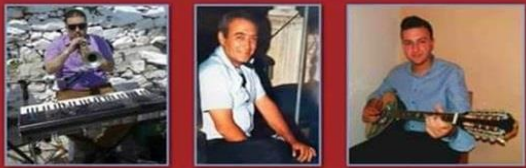
ΩΡΟ

**ΓΕΡΑ ΠΑΝΗΓΥΡΙΣ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΗ
ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ ΣΤΟ ΝΕΟΧΩΡΙ ΠΑΩΜΑΡΙΟΥ**

23 ΙΟΥΝΙΟΥ 2019, ΚΥΡΙΑΚΗ ΤΟ ΜΕΣΗΜΕΡΙ

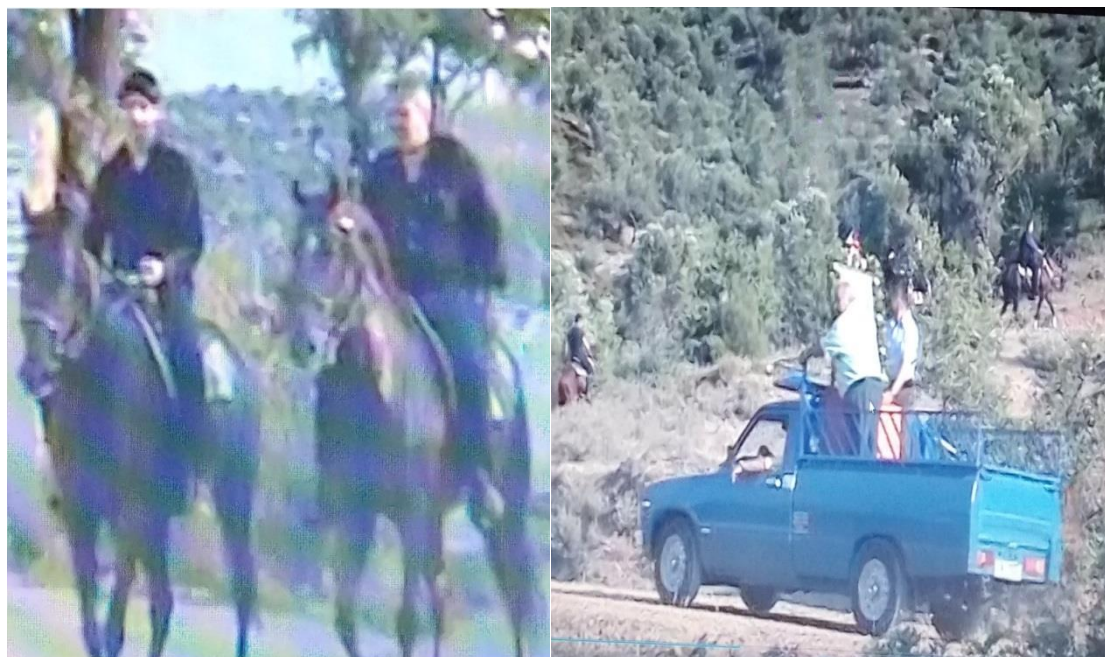
ΜΕ ΖΩΝΤΑΝΗ ΜΟΥΣΙΚΗ ΤΟΝ ΓΙΝΑΤΗ ΣΙΜΕΝΗ,
ΤΟΝ ΚΩΣΤΑ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗ & ΤΗΝ ΟΡΧΗΣΤΡΑ ΤΟΥ.
ΕΣΣ ΠΕΡΙΜΕΝΟΥΜΕ ΝΑ ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΟΥΜΕ ΜΕΧΡΙ ΠΡΩΙΑΣ!

ΘΑ ΓΙΝΕΙ ΠΟΡΕΙΑ ΔΛΟΓΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΣΥΛΛΟΓΟ ΠΑΩΜΑΡΙΟΥ
"ΑΓΙΟΣ ΜΟΔΕΣΤΟΣ", ΜΕ ΑΦΕΤΗΡΙΑ ΤΟ ΚΑΦΕΝΕΙΟ ΜΑΣ "Ο ΜΠΟΡΟΣ".

Πίνακας 9: Μία από τις πολλές εκδηλώσεις με άλογα στο νησί και το στιγμιότυπο είναι από το γλέντι των ανθρώπων, που συμμετείχαν, όπου φαίνεται και ένας από τα διάφορα άτομα (αρσενικού και θηλυκού γένους, αλλά και ανήλικα), που χόρευαν πάνω στο άλογο τους.

Πίνακας 10: Συνοδεία της εικόνας του αγίου Βαρθολομαίο πριν δεκατέσσερα χρόνια και το φορτηγάκι, στο οποίο επιβιβάζεται για να φτάσει στο ξωκλήσι.

Πίνακας 11: Εικόνες από εκδήλωση ιππικού συλλόγου, όπου στην αριστερή γίνεται επίδειξη υπερπήδησης εμποδίων από εκπαιδευτρια αλόγων, ενώ στην δεύτερη η χορεύτρια χορεύει συνοδευμένη από ρυθμικές κινήσεις εκπαιδευμένου αλόγου.

Πίνακας 13: Η πρώτη αριστερή εικόνα είναι από αφίσα ενός από τα πρώτα πανηγύρια της καλοκαιρινής περιόδου, ενώ η δεξιά εικόνα δείχνει ένα από τα μεγαλύτερα πανηγύρια του νησιού αυτό του χωριού της Αγίας Παρασκευής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Αστρινάκη, Ρ. 2011. «Ανθρωπολογικές προσεγγίσεις του φύλου: Μια επισκόπηση». Στο *Θεωρήσεις του φύλου στην ανθρωπολογία και την ιστορία*. Καντσά Β., Μουτάφη Β. και Παπαταξιάρχης Ε., επιμ. Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια.

Badone, E. 1990. *Religious orthodoxy and popular faith in European society*, Princeton: Princeton University Press.

Campbell, J. 1964. *Honour, family and patronage: A Study of Institutions and Moral Values in a Greek Mountain Community*. New York and Oxford: Oxford University Press.

Γκέφου-Μαδιανού, Δ. 2006. «“Στο πρόσωπο του άνδρα μου εμένα βλέπουν”»: Το “δημόσιο” και το “ιδιωτικό” ως τόποι κατασκευής της έμφυλης ταυτότητας». Στο *Εαυτός και «άλλος»: Εννοιολογήσεις, ταυτότητες και πρακτικές στην Ελλάδα και την Κύπρο*. Γκέφου-Μαδιανού Δ., επιμ. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.

Danforth, L. 1995. *Τα αναστενάρια της αγίας Ελένης: πυροβασία και θρησκευτική θεραπεία*. Μτφρ. Μανώλης Πολέντας. Αθήνα: Εκδόσεις Πλέθρον.

Demello, M. 2012. *Animals and society: an introduction to human-animal studies*. New York: Columbia University Press.

Driessen, H. 1983. “Male Sociability and Rituals of Masculinity in Rural Andalusia”. *Anthropological Quarterly* 56: 125-133.

Dubisch, J. 2000. *Το θρησκευτικό προσκόνημα στη σύγχρονη Ελλάδα: μια εθνογραφική προσέγγιση*. Μτφρ. Διόνα Μούστρη, Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια.

Du Boulay, J. 1986. “Women Images of Their Nature and Destiny in Rural Greece”. In *Gender and Power in Rural Greece*. Dubisch J., eds. Princeton: Princeton University Press.

Πετρίδου, Ε. 2012. «Ένδυμα και υλικός πολιτισμός: Από τη σημειολογία στη δράση». Στο *Υλικός Πολιτισμός: η ανθρωπολογία στη χώρα των πραγμάτων*. Γιαλούρη Ε., επιμ. Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια.

Herzfeld, M. 1991. "Silence, submission, and subversion: Toward a poetics of womanhood". In *Contested Identities: Gender and kinship in modern Greece*. Loizos R. and Papataxiarchis E., eds. Princeton: Princeton University Press.

Herzfeld, M. 2012. *Η ποιητική του ανδρισμού: ανταγωνισμός σε ένα ορεινό χωριό της Κρήτης*. Μτφρ. Μαρία Καστανάρα. Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια.

Gilmore, D. 1990. *Manhood in the making: cultural concepts of masculinity*. New Haven: Yale University Press.

Ιωαννίδης, Χ. 1997. *Το πανηγύρι του Αγίου Χαράλάμπους στην Αγία Παρασκευή Λέσβου: το κουλμπάνι ως τελετουργική συγκρότηση της κοινοτικής ταυτότητας*. Διδακτορική διατριβή. Επιβλ. R. Hirschon-Φιλιππάκη. Μυτιλήνη: Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας.

Jamieson, D. 2002. *Morality's Progress: essays on humans, other animals, and the rest of nature*. Oxford and New York: Oxford University Press.

Kalof, L. 2007. *Looking at animals in human history*. Oxford and New York: Reaktion Books.

Μέγας, Γ. 1992. *Ελληνικές γιορτές και έθιμα της λαϊκής λατρείας*. Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσέας.

Μερακλής Μ. 2018. «Ο φολκλωρισμός». Στο *Λαϊκές γιορτές χθες, σήμερα στο Αιγαίο: το πανηγύρι του Ταύρου και η Αγία Παρασκευή Λέσβου*. Μερακλής Μ., Παυλόπουλος Δ, Αναγνωστής Δ. και Ανγνωστή Μ. Αθήνα: Γενική Γραμματεία Αιγαίου και Νησιωτικής Πολιτικής.

Μπακαλάκη, Α. 1994. *Ανθρωπολογία, γυναίκες και φύλο*. Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια.

Nardi, P. 1992. *Men's friendships*. Newbury Park: Sage.

Oma, K. 2010. "Between trust and domination: social contracts between humans and animals". *World Archaeology* 42: 175-187.

Panopoulos, P. 2001. "Drinking to identities: coffee and alcohol in Greek ethnography". In *Sixth Early Fall Scholl in Semiotics* of M. Popova. Sofia: Southeastern-European Semiotic Centre and New Bulgarian University.

Πανόπουλος, Π. 2006. «“Άμα ταιριάζει...”: Φύλο, χρόνος και εντοπιότητα σ' ένα χωριό της Νάξου». Στο *Εαυτός και «άλλος»: Εννοιολογήσεις, ταυτότητες και πρακτικές στην Ελλάδα και την Κύπρο*. Γκέφου-Μαδιανού Δ., επιμ. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.

Παπαταξιάρχης, Ε. 1990. «Δια την σύστασιν και ωφελείαν της κοινότητος του χωριού»: Σχέσεις και σύμβολα της εντοπιότητας σε μία αιγαιακή κοινωνία». Στο *Κοινότητα, Κοινωνία και Ιδεολογία: ο Κωνσταντίνος Καραβίδας και η προβληματική των κοινωνικών επιστημών*. Κομνηνού Μ. και Παπαταξιάρχης Ε., επιμ. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Papataxiarchis, E. 1991. "Friends of the heart: Male commensal solidarity, gender and kinship in Aegean Greece". In *Contested Identities: Gender and kinship in modern Greece*. Loizos R. and Papataxiarchis E., eds. Princeton: Princeton University Press.

Παπαταξιάρχης, Ε. 1992. «Από τη σκοπιά του φύλου: ανθρωπολογικές θεωρήσεις της σύγχρονης Ελλάδας». Στο Ε. Παπαταξιάρχης και Θ. Παραδέλλης, επιμ. *Ταυτότητες και φύλο στη σύγχρονη Ελλάδα: Ανθρωπολογικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.

Παπαταξιάρχης, Ε. 1992. «Ο κόσμος του καφενείου: Ταυτότητα και ανταλλαγή στον ανδρικό συμποσιασμό». Στο Ε. Παπαταξιάρχης και Θ. Παραδέλλης, επιμ. *Ταυτότητες*

και φύλο στη σύγχρονη Ελλάδα: Ανθρωπολογικές προσεγγίσεις. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.

Peristiany, J. 1974. *Honour and shame: the values of Mediterranean society*, Chicago: University of Chicago Press.

Serpell, J. 1996. *In the company of animals: a study of human-animal relationships*. New York: Cambridge University Press.

Theodossopoulos, D. 2003. *Troubles with turtles: Cultural Understandings of the Environment on a Greek Island*. 1st Edition. Oxford: Berghahn Books.

Χατζηγιάννης, Χ. 1969. *Το πανηγύρι του ταύρου Αγίας Παρασκευής Λέσβου: θρύλοι, ιστορία, περιγραφή*. Μυτιλήνη: Κοινότητα Αγίας Παρασκευής.